

I kristlig-fosterländsk anda

.

Lappträsk församling

åren 1939–1945

Pro gradu-avhandling i kyrkohistoria

Skribent: Linda Jordas

Handledare: Ingvar Dahlbacka

Teologiska fakulteten vid Åbo Akademi

Åbo 2019

**ÅBO AKADEMI – FAKULTETEN FÖR HUMANIORA, PSYKOLOGI OCH
TEOLOGI**

Abstrakt för avhandling pro gradu

Ämne: Kyrkohistoria	
Författare: Linda Jordas, 29968	
Arbetets titel: I kristlig-fosterländsk anda, Lappträsk församling 1939–1945	
<p>Syftet med denna avhandling är att ge en överblick över Lappträsk församling under andra världskriget. Hur kom kriget att inverka och förändra församlingen? I min avhandling analyserar jag Lappträsk församlings skeden genom de officiella handlingarna i Lappträsk församlings kyrkoarkiv, lokaltidningen Östra Nyland samt genom Lappträsk biblioteks lokalhistoriska arkiv.</p> <p>Undersökningen visar på hur starkt församlingen påverkade orten. Församlingen var delaktig i det mesta, allt från hjältegravens utbyggnad till att bygga upp ett stort nätverk för att hjälpa de invalidiserade och de stupades anhöriga i församlingen. Den fondverksamhet som bildades under vinterkriget kom att bli ett väldigt stödorgan under de kommande åren.</p> <p>Det intressanta var den centrala roll som kyrkoherden kom att ha, inte bara i församlingen, utan i Lappträsk. Kyrkoherden var aktiv i samtliga kyrkliga aktörer såväl som i några icke-kyrkliga aktörer. Han kom genom sitt arbete att vara en av de mest betydelsefulla personerna i Lappträsk under andra världskriget. Hans arbete i Lappträsk Invalidfond, Fria Vårdcentralen och församlingens förvaltning kom att beröra de flesta orsbors liv.</p> <p>Ankomsten av nästan tusen tvångsevakuerade till Lappträsk förändrade också församlingen för alltid. Den stora befolkningsökningen resulterade inom kort tid i snabbkolonisationen vilket hämtade med sig stora förändringar i församlingens egendom. Den finskspråkiga befolkningens drastiska ökning resulterade också så småningom i delningen av församlingen på språklig grund.</p>	
Nyckelord: kyrkohistoria, Lappträsk församling, andra världskriget, hjältebegravningar, tvångsevakuerade, Lappträsk Invalidfond, nationalism, lokaltidning, Östra Nyland	
Datum: 4.6.2019	Sidantal: 71
Abstraktet godkänt som mognadsprov.	

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Forskningsuppgift och frågeställning.....	1
1.2	Källmaterial.....	2
1.3	Metoder och upplägg.....	4
2	Bakgrund	6
2.1	Lapträsk kommun.....	6
2.2	Lapträsk församling	8
2.3	Lokaltidningen Östra Nyland.....	10
3	Församlingen åren 1939–1945.....	13
3.1	Lapträsk församlings personal under andra världskriget	13
3.2	Församlingsverksamhet.....	16
3.2.1	Söndagsskolan – de minstas tröst.....	18
3.2.2	Skriftskolan, knutpunkten mellan barndom och vuxenhet	21
3.2.3	Läsföreläsningen som ett stöd i vardagen	23
3.3	Församlingsfester och andra evenemang	25
4	Diakonal verksamhet åren 1939–1945.....	29
4.1	Lapträsk Invalidfond	30
4.2	De enskilda minnesfonderna och donationerna	35
4.3	Krigsvärnlösa barn	39
5	Kyrka och kommun i samarbete	43
5.1	För de i kriget stupade.....	43
5.1.1	Hjältegravgården.....	47
5.1.2	Minnestavlor	49
5.1.3	De stupades dag.....	51
5.2	Arbetet bland de tvångsevakuerade	52
5.2.1	Snabbkolonisationen under åren 1940–1941	55

5.2.1	Lapträsk Fria Vårdcentral.....	57
6	Sammanfattning	60
7	Källor.....	72

1 Inledning

1.1 Forskningsuppgift och frågeställning

Lapträsk, namngiven av insjön som finns på orten, är den östligaste kommunen i Nyland. Lapträsk kommun ligger så nära östgränsen att oron för ”ryssarna” var verklig ännu i min barndom, åtminstone upplevde jag som växt upp där det så. Generellt talades det å ena sidan med vördnad om dem som hade överlevt kriget och å andra sidan i ganska fula ordalag om alla människor med rysk bakgrund. Det jag sällan hörde berättas var hur livet gestaltade sig för dem som bodde och levde hemma under kriget. Frågade jag om det var svårt att det var svårt när männen var vid fronten och att det alltid var ont om pengar. Inga hjältedåd fanns att berätta om det som skedde på hemmafronten. Kanske ansåg de som överlevt kriget att hjältedåden skedde vid fronten och att livet på hemmaplan inte var värt att prata om desto mer.

Under mina uppväxtår kom jag i kontakt med många krigsveteraner hemma från Lapträsk. Exempelvis var min familjedagvårdarens man krigsveteran. Han berättade ofta om tiden vid fronten och även om jag idag inser att många av berättelserna hade en guldkantad ton för att inte skrämja oss så fick jag tidigt lära mig att respektera veteraner och den uppoffring de gett för Finland. Historierna jag fick höra av familjedagvårdarens man och av andra veteraner gav mig en bild av hur det såg ut vid fronten, hurudan vardagen var i kriget och hur rädda soldaterna var. Jag som har både veteraner och tvångsevakuerade i min familj blev i ung ålder medveten om att den fred vi lever i inte kan tas för given.

Min morfar och hans familj var en av de många evakuerade familjer som hade blivit tvungna att lämna sitt hem under andra världskriget. De historier jag har hört av min mammas släkt har gjort närvaron av den karelska kulturen till en reell del av min vardag. Även om jag förlorade morfar i ung ålder har jag av andra släktingar alltid fått höra om de traditioner som hör den karelska kulturen till. Det var svårt traumatiserade människor som fann ett nytt hem med hjälp av församlingen samt lokalbefolkningen.

Lapträsk svenska församling var mitt andliga hem under de första 18 åren av mitt liv. Kyrkan, byggd 1744, står i centrum omringad av byn som växt upp kring den. För mig var kyrkan eller församlingen alltid närvarande. Kyrkoherden syntes ofta i skolan, han höll morgonsamling varje måndag och han vikarierade ofta på gymnastik- och matematiklektioner. Jag var med i församlingens hobbyklubb och sjöng i Näktergalen, församlingens barn och ungdomskör. När jag sedan började studera teologi blev många diskussioner med Lapträskborna ofta församlingsrelaterade. Idén till min forskning föddes då jag under skriftskolpraktiken i Lapträsk församling blev visad runt i kyrkoarkivet.

Avsikten med denna avhandling är att undersöka hur församlingen verkade i Lapträsk under andra världskriget. Jag kommer att koncentrera undersökningen till följande frågor:

1. På vilket sätt påverkade andra världskriget Lapträsk församling och dess verksamhet?
2. Hur byggdes den diakonala verksamheten upp i Lapträsk församling under andra världskriget?
3. Hur och på vilket sätt påverkade de tvångsevakuerade församlingen och dess verksamhet?
4. Vilken roll hade lokaltidningen som informationskanal för församlingen under krigsåren?

1.2 Källmaterial

Mitt forskningsmaterial har jag huvudsakligen hämtat från två olika källor, nämligen dels ur Lapträsk församlings kyrkoarkiv och dels ur lokaltidningen Östra Nyland. Församlingens arkiv har gett mig en översiktlig bild av hur församlingen verkade och var närvarande i Lapträskbornas liv. Jag har studerat samtliga protokoll skrivna vid kyrkorådets och kyrkofullmäktiges sammanträden under krigsåren, styrelseprotokoll skrivna vid Lapträsk Invalidfonds sammanträden, Lapträsk söndagskolkretsens

mötesprotokoll, skriftskollängder, register över inflyttade, verksamhetsberättelser och mycket mer. Dessa har gett mig en bred och inlevelsefull bild över hur församlingen verkade, överlevde och ändrades under krigsåren.

Jag har även gått igenom och läst samtliga nummer som lokaltidningen Östra Nyland utgav under tiden för andra världskriget samt åren innan och åren efter kriget. Att lokaltidningen Östra Nyland kom att utgöra ett viktigt källmaterial för undersökningen har sina särskilda skäl. Östra Nyland var nämligen den svenskspråkiga lokaltidning för Lapträsktrakten som rapporterade nyheter, både lokala, nationella och internationella, under väldigt många år. Lapträsk församling har använt Östra Nyland som ett språkrör i flera årtionden och var därför ett naturligt val för forskningsmaterial. Materialet ur tidningen ger en nyhetskänsla till stoffet, allt reportage har skrivits inom några dagar efter själva händelsen. Lokaltidningen har alltid varit en nyhetskanal. Avhandlingen är på så sätt baserat på nyhetsrapporter. Jag har valt att inte göra personintervjuer på grund av att mitt forskningsämne är så till vida långt bak i tiden att personintervjuer inte längre kan betraktas som trovärdiga. Även om det finns personer som jag kunde intervjuas anser jag att de historier jag hört om krigstiden har redan färgats av sentimentalitet och är ofta också berättelser i tredje hand.

Historisk översikt över kommunen och församlingen har jag inskaffat via böcker av Michael Korhonen och Christel Kuvaja, Anders Allardt samt ”Hembygdens kyrka”, en minnesskrift utgiven då Lapträsk församling firade sitt 200-årsjubileum år 1944 och festskriften Lapträsk 400 år. Lokaltidningen Östra Nylands historia har jag forskat om i ett flertal böcker. Korhonen och Kuvajas ”*Lapträsk Historia. Två språk – en historia*” från 1995 ger en översiktlig historisk bild över församlingens olika skeden. ”*Lapträsk socken*” av Allardt är en historik över Lapträsk. Festskriften ”Hembygdens kyrka” sammanställdes i samband med Lapträsk församlings 200-årsjubileum. Festskriften Lapträsk 400 år sammanställdes då Lapträsk kommun firade sitt 400-årsjubileum år 1975.

Någon egentlig befintlig forskning finns inte över Lapträsk församling under denna tid, jag har studerat pro gradu-uppsatser som undersökt andra församlingar under samma tidsperiod, däribland en pro gradu-avhandling om Helsingfors församlings skeden

under andra världskriget samt en liknande pro gradu-avhandling om Rovaniemi församling under 1940-talet.

1.3 Metoder och upplägg

Mottot för denna avhandling är ”gräv där du står”. Det är ord jag hörde under studietiden av min professor och när det var så dags att inleda undersökningen för min avhandling tog jag del av detta råd. Vad jag skall forska skall vara en del av mig, något jag känner till. Hur andra världskriget präglade Lappträsk är något jag levat med, inte medvetet kanske, men det har alltid varit närvarande i mitt liv. Att jag är en åttondel Säckijärvibo har gjort materialet om de evakuerade speciellt intressant för mig. Så ämnet för min avhandling kom naturligt.

Jag har via arkivstudier av materialet i kyrkoarkivet och genom närläsning av olika artiklar i lokaltidningen sökt svar på mina forskningsfrågor. Då jag började samla in materialet för denna avhandling läste jag allt jag kom åt i det lokalhistoriska arkivet på Lappträsk bibliotek. Slutligen baserade jag forskningen på två huvudsakliga källor, Lappträsk församlings kyrkoarkiv samt lokaltidningen Östra Nyland. Jag har forskat i kyrkoarkivet aktivt under två månaders tid under sommaren 2013 och uppföljt forskningen under hösten 2016. Lokaltidningens samtliga nummer från åren 1937 till 1948 har jag studerat på mikrofilm vid Åbo Akademis huvudbibliotek samt vid Nationalbiblioteket i Helsingfors. Genomgången av tidningarna under åren 1937–1939 samt 1945–1948 har gett forskningen en bild på hur livet i Lappträsk förändrades i och med kriget.

Det andra kapitlet är ett bakgrundskapitel som presenterar både Lappträsk församling och kommun, från de första källorna till begynnelsen av andra världskriget. Lokaltidningens historia är en viktig del av kapitlet för att visa på hur stor betydelse Östra Nyland hade som nyhetsunderrättare för Lappträskbor. Kapitel tre presenterar församlingens verksamhet under vinterkriget och fortsättningskriget. Kapitlet är delat i tre underrubriker; personal, församlingsverksamhet, samt fester och andra

evenemang. Det fjärde kapitlet presenterar den diakonala verksamheten, de olika minnesfonderna och annan hjälpverksamhet som grundades i förmån för dem som förlorat familjemedlemmar i kriget, invalidiserats samt för de tvångsevakuerade. I detta kapitel diskuteras också de krigsvärnlösa barnen. Femte kapitlet är uppdelat i två under kapitel, de i kriget förlorade och de i kriget förflyttade. Jag ville dela upp kapitlet på detta sätt för att i samma kapitel kunna ta upp dem som förlorade mest på kriget och hur de omhändertogs av församlingen. I sista kapitlet sammanfattar och diskuterar jag forskningsuppgiften och de resultat som forskningen gett.

2 Bakgrund

2.1 Lapträsk kommun

Lapträsk kommun ligger längst ut i Östra Nyland, vid gränsen till Kymmenedalen och östra Finland. Kommunen är den östligaste kommunen i Borgå Stift och har allt sedan tidigt varit en gränskommun också i språklig bemärkelse, tvåspråkigheten har varit närvarande genom tiderna. Majoritetsspråket var länge svenska, men på 1940-talet går de finskspråkiga Lapträskborna förbi de svenskspråkiga invånarnas antal. Detta beror på en del orsaker, t ex vågen av tvångsevakuerade som anländer till Lapträsk under kriget. De tvångsevakuerade utgör 16,7 % av invånarantalet i Lapträsk år 1945, men redan fem år senare är procentantalet nere i 8,3 %.¹

Lapträsk kommun är uppdelad i tolv byar. De är Bäckby, Harsböle, Hindersby, Ingermansby, Kapellby, Kimoböle, Labby, Lindkoski, Norrby, Pockar, Porlom och Rudom. Förfinsknigen av bynamnen i Lapträsk sker sent, först på senare delen av 1900-talet har de flesta, förutom Lindkoski och Harsböle, fått ett finskt namn.² Lapträsk, namnet som Ortsnamn, har sin tidigaste markering i källor från år 1414. I denna källa nämns personer som hör ihop med Rudom, Ingermansby och Harsböle och sjön som ger namnet till kommunen. Olika varianter av namnet har funnits men i slutändan är det namnet Lapträsk som förblir Ortsnamnet. Det finska namnet Lapinjärvi blir vanligt på den förra delen av 1900-talet, innan ibruktageandet av Lapinjärvi kallades orten Lapträski på finska.³

Lapträsk har genom tiderna varit en landsbyggdsort där befolkningen livnärt sig på boskap, samt jord- och skogsbruk genom tiderna. Krigstidens Lapträsk var inte värst olik, jordbruk, boskapsskötsel och skogsbruk var de största inkomstkällorna, även om industrin kring boskaps- och skogsbruket hade börjat växa i kommunen. De största industrierna var Käkikoski såg, Pehrssons kvarnverkstad och Björkells fabrik som

¹ Korhonen & Kuvaja, 1995, s 419–420.

² Korhonen & Kuvaja, 1995, s 61–91.

³ ÖN, 14.10.1943, nr 114.

tillverkade bland annat askar för Klubb 77 cigaretter. Det fanns också 5 stora andelsmejerier i Lappträsk. De flesta av dessa industrier var små i skalan och antalet anställda var få. Den stora majoriteten av Lappträskbor livnärde sig på jord- och skogsbruk samt boskapsskötsel.⁴

Lotta Svärd rörelsen kom igång i Lappträsk i september 1919 och Lotta Svärds representanter var mycket aktiva i Lappträsk även under andra världskriget. Lappträsk lottorna var underställda Östra Nylands Lotta Svärd. Lappträsk Lotta Svärds ordförande under II världskriget var fru Ebba Borup. De olika byarna i Lappträsk hade sina egna underorganisationer och underchefer. Även en flicklotta avdelning hade grundats i Lappträsk under vinterkriget. Representanter från Lotta Svärd närvarade vid samtliga hjältebegravningar. Medlemmar av Lotta Svärd representerade organisationen på de stupades dag, på självständighetsdagen samt andra tillfällen då hjältarna uppvaktades. Till lottornas uppgifter hörde bemannandet av vaktornet, vårdande av sjuka samt andra samhällsnyttiga uppgifter. Förutom dessa uppgifter arrangerade Lottorna och Skyddskåren olika evenemang i Lappträsk. För det mesta var dessa evenemang i kristlig-fosterländsk anda, med andra ord var prästerskapet med på samtliga evenemang.⁵

Lappträsk skyddskår var en av de första grundade skyddskåren år 1917. Lindkoski bys skyddskår lär ska ha varit den första i hela landet. Kåren grundades inte för att beväpna de lokala utan egentligen för att ha ett organ som håller koll på rödgardisterna, men redan första sommaren höll skyddskåren i Lindkoski vapenövningar. Denna samma skyddskår kom att fungera som ett beväpnat skydd i Lappträsk under andra världskriget. Flera av veteranerna från 1918 års kriget var aktiva i skyddskåren under vinterkriget samt fortsättningskriget. Ett exempel var Nestor Lassas, veteran från inbördeskriget. Han var mycket aktiv inom Skyddskårens verksamhet åren 1939–1944 och representerade ofta skyddskåren vid uppvaktning av hjältegravarna och höll även tal vid andra tillfällen såsom då minnestavlan för de stupade avtäcktes i Lindkoski. Medlemmar i skyddskåren var ofta de män som var för unga för att ta del i kriget som

⁴ Korhonen & Kuvaja, 1995, s 520.

⁵ Korhonen & Kuvaja, 1995, s 696-697.

soldater, många som var skyddskårsmedlemmar under vinterkriget var vid fronten under fortsättningskriget.⁶

Skyddskåren i Lappträsk arbetade i samförstånd med Vapenbröderna, Lotta Svärd rörelsen, kommun och församling. Ordförande för skyddskåren i Lappträsk under andra världskriget var Oskar Nybondas. Representanter av skyddskåren stod alltid i givakt vid hjältebegravningar. Det var skyddskårsmedlemmar som vaktade över Lappträsk. Till exempel kraschade ett ryskt bombplan i Pockar under vinterkriget. Vraket vaktades av medlemmar av Skyddskåren lika som det vrak som kraschade i Kimoböle den 11 mars 1940. Lappträsk Skyddskår till fånga de överlevande då ett ryskt plan nödlandade i skogarna i Rudom.⁷

2.2 Lappträsk församling

Under 1370-talet hörde Lappträsk till Pernå kapellförsamling. Diskussion om huruvida Lappträsk vid något senare skede också var en särskild kapellförsamling förs, men nedskrivna källor är få i den frågan. Dryga fyrtio år senare hade Lappträsk dock ett kapell som nämns i historieböckerna, nämligen St. Lars kapell i byn Ingermansby. Året var 1414. Redan senare samma århundrade flyttades kapellet till en mer central by, en by som senare fick namnet Kapellby.⁸ Vad som hände med St. Lars kapell förblir oklart, men källor nämner St. Matts kapell som blev klart år 1556 i Kapellby.⁹

År 1573 ansökte Lappträsk församling om att få en egen kyrkoherde av kung Johan III, och ansökan besvarades den 15 september två år senare genom att prästen Peder Johannis anlände till Lappträsk. Lappträsk församling hade alltid varit en till majoriteten svensk församling även om församlingen tidigare hört till Säkkijärvi

⁶ Korhonen & Kuvaja, 1995, s 694, 734, 746, samt ÖN, 18.3.1941, nr 31.

⁷ ÖN, 7.12.1940, nr 138, samt Korhonen & Kuvaja, 1995, s 746.

⁸ Kapellby är Lappträsk centrum, kallas också kyrkby.

⁹ Korhonen & Kuvaja, 1995, s 99, 101.

socken och Viborg stift. Lappträsk församling slöts till det svenskspråkiga Borgå stift år 1923 då det svenska stiftet grundades.¹⁰

Lappträsk nuvarande kyrka byggdes 1744 av byggmästare Jacob Beckman. Kyrkan, formad som ett likarmat kors, invigdes i juli 1744. Predikstolen uppfördes följande år, 1745, och målades ett år senare. Kyrkan byggdes på talkoarbete och kollekter som samlades in runtom i Finland för att bygga upp Lappträsk kyrka efter att den tidigare kyrkan brann ned. Den Lilla kyrkan eller finska kyrkan ligger precis intill Lappträsk kyrka. Kyrkan byggdes också 1744, denna under ledning av ordsbon Eerikki Tikkala. Predikstolen i Lilla kyrkan blev färdig 1746.¹¹

Under 1930-talet började församlingsborna, speciellt de svenskspråkiga, oro sig över framtiden. De hyste farhågor för att det allt större finska invånarantalet skulle leda till att Lappträsk församling skulle brytas ur Borgå Stift och bli en del av Tammerfors Stift. I och med en lagändring som möjliggjorde detta ville nu församlingsbor dela upp sig i en finskspråkig och en svenskspråkig församling. Det var redan i mars 1932 som jordbrukaren Gustav Silfvast tillsammans med en grupp församlingsbor skickade in en ansökan om uppdelning av Lappträsk församling på språklig grund. En oro över hur den växande finska populationen i Lappträsk skulle ändra på församlingen var orsaken till ansökan om delning. Denna fråga tvistades om under 30-talet, men den 31 mars 1938 beslöt församlingens kyrkoråd att församlingen skulle säras så fort som kaplanstjänsten i Lappträsk församling kunde lediganslås.¹² Delningen lät vänta på sig ännu i tolv år och kom att träda i kraft först år 1950. I lokaltidningen kunde man läsa ett långt reportage om delningen, för delningen av Lappträsk församling på språklig grund var en förstasidans nyhet i östra Nyland. Det långa reportaget gick punkt för punkt igenom uppdelningen av församlingen och bildandet av Lappträsk svenska församling och Lapinjärven Suomalainen seurakunta.¹³

¹⁰ Korhonen & Kuvaja, 1995, s 280.

¹¹ <https://www.agricolaforsamling.fi/kyrkor-och-lokaler/kyrkor/lapptrask-kyrka>.

¹² ÖN, 10.5.1938, nr 52.

¹³ Korhonen & Kuvaja, 1995, s 785.

2.3 Lokaltidningen Östra Nyland

Lokaltidningen Östra Nyland kom till 1881 då de politiskt ambitiösa, kommande maktmännen Viktor Magnus von Born, Kasten Antell, Arvid Nyberg, Axel Lille, R. A. Wrede, Georg Öhman och den kommande ansvarige redaktören Karl Nyström tillsammans startade en tidning som skulle vara ett politiskt språkrör tillika som ett lokalt nyhetsblad. Orsaker för tidningens grundande fanns också i den då rådande språkpolitiken. Svensktalande kände sitt språk hotat och åsidosatt i trycket mellan ryskan och förfinskningstrenden. Grundandet av Östra Nyland var en slags protest, eller som Göran Stjernschantz uttryckte det i sin bok om Ernst von Born; ”som en motvikt till det liberala och i deras ögon hållningslösa Helsingfors Dagblad”.¹⁴

Den första tiden var anspråkslös, redaktionen träffades hemma hos varandra för att skriva tidningen.¹⁵ Lokaltidningen var starkt konservativ i början. Redaktionen baserade tidningens ton på den nedlagda Vikingen och vinklade innehållet att passa den svenskspråkiga aristokratin, detta till stor del på grund av att de ansvariga bakgrundsgestalterna var starkt konservativa och hörde till de förmögna svenskspråkiga i Finland.¹⁶

Efter grundandet av konkurrerande Nya Pressen 1883, samt andra problem som till och med ledde till en kort paus i tryckningen sommaren 1898, hittade truppen ett för redaktionsarbete lämpat utrymme och efter att Ossian Reuter kommit med som redaktionschef stabiliserade sig vardagen för tidningen.¹⁷

Ernst von Born köpte upp aktiemajoriteten i tidningen år 1937. Nu anser forskare att förändringens vindar anländer till lokaltidningen. Den aristokratiska och konservativa betoningen minskar, nu blir tidningens framtoning mer folklig och liberal. Andra förändringar är anställandet av Sigurd Gadolin som redaktionschef, en post han höll ända fram till 1950.¹⁸ Under 1930 och 1940-talet utkom Östra Nyland tre gånger i

¹⁴ Stjernschantz, 1984, 14.

¹⁵ Östra Nyland: berättelser o världens östligaste blad 2011, 8–9.

¹⁶ Steinby, 1963, 57 och Sirén, 1995, 200–201.

¹⁷ Östra Nyland: berättelser o världens östligaste blad 2011, 8–9.

¹⁸ www.uppslagsverket.fi.

veckan, på tisdagar, torsdagar samt lördagar. Under vinterkriget var tidningen starkt präglad av den fosterländska andan som lever i samhället. Ofta kunde man se slogan som ”Ära vare fosterlandet” och andra anti ryska slogans längst nere på sidorna, och rapporteringen från fronten var frekvent. Rapporteringen om kriget samsas med rapportering om lokala nyheter, notiser och reklam på tidningens sidor.¹⁹

FÖR FINLANDS FRIHET
MOT RYSSLANDS BARBARI

En nationalistisk slogan, vanlig i Östra Nyland under vinterkriget.²⁰

I tidningen fanns Lappträsk svenska församlings gudstjänstlista under rubriken Kyrkliga meddelanden. Gudstjänstlistan fanns med i lördagsnumret av Östra Nyland och mera sällan de andra dagarna som tidningen utgavs. Generellt sett var det flera gudstjänster som kungjordes, men också allt från andakter till läsmöten, söndagsskola, skriftskola eller andra religiösa tillställningar. Även församlingens fester annonserades ut i denna kolumn.

Dödsannonserna på stupade från bygden kom att vara en sorgligt vanlig syn i lokaltidningen i början av 1940. Östra Nyland höll under vinterkriget den så kallade Reservistspalten. Rubriken var alltid samma och ofta fanns det också en bild på en soldat på vakt. Denna spalt försvann ur tidningen under tiden mellan krigen och togs inte i bruk då fortsättningskrigets kom igång.

¹⁹ ÖN, samtliga tidningar från åren 1939–1941.

²⁰ ÖN 16.12.1939, nr 142.

Reservistspalten.

Rubriken i lokaltidningen som den såg ut under vinterkriget.²¹

Här kunde man läsa hälsningar till bygden, hälsningar till fronten och in memoriamskrivelser. En dylik In memoriamskrivelse fanns i lokaltidningen den 22 februari 1940. ”Nu kära Olle du gett ditt allt för frihet och fosterland” började den minnesskrift som en vän till den fallna Olavi Leopold Lehto, som stupade på Näset den 1 februari 1940, skrivit.²² En liknande minnesskrift kunde läsas i Östra Nyland den 5 mars 1940, då till minne av Ernst Alexander Karlsson som stupat den 23 januari 1940.²³

²¹ ÖN, 5.12.1939, nr 137.

²² ÖN, 8.2.1940, nr 15, samt ÖN, 22.2.1940, nr 21.

²³ ÖN, 29.2.1940, nr 24, samt ÖN, 5.3.1940, nr 26.

3 Församlingen åren 1939–1945

3.1 Lappträsk församlings personal under andra världskriget

Lappträsk församling hade kring femtusén medlemmar under 1940-talet.²⁴ I församlingen tjänstgjorde kyrkoherde, kaplan och två pastorer. Den ena pastorn var finskspråkig. I församlingen tjänstgjorde och en kantor för bägge språkgrupper, kyrkvaktmästare och en trädgårdsmästare. Kyrkorådets medlemmar bestod av sju män plus kyrkoherden och sekreteraren. Bland förtroendemännen fanns lärare, bönder och läkare. Ofta deltog också representanter från förvaltningsnämnden eller församlingens bokförare Arthur Strand vid kyrkorådets sammanträden. Ibland hölls kyrkorådets och kyrkofullmäktiges sammanträden hopslaget, men allt som oftast samlades de olika förvaltningsorganen med ett par dagars mellanrum.

Under krigsåren var den omtyckta prostén Carl Lundberg²⁵ kyrkoherde i Lappträsk. Carl Isidorus Lundberg var född 23 oktober 1874 på Åland. Lundberg som var hemma från Lemland, hade tidigare tjänstgjort som kaplan i Lappträsk församling mellan åren 1903–1915, och blev sedan vald till kyrkoherde i församlingen år 1933. Prosten Lundberg var kyrkoherde i Lappträsk församling mellan åren 1933 och 1950, och han verkade ännu som t.f. kyrkoherde i församlingen till slutet av 1952. Han verkade förutom som kyrkoherde i Lappträsk församling även som ordförande för Lappträsk Invalidförening, vice ordförande i Fria Vårdcentralen samt i flera andra förtroendeuppgifter. Prosten

Kyrkoherde Carl Lundberg.

²⁴ Doria: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/69247/stv_1943.pdf?sequence=1&isAllowed=y

²⁵ Fotot på prostén Carl Lundberg är från 1950-talet, taget av Nestor Lassas.

Lundberg var en av de centrala gestalterna i Lappträsk under andra världskriget och för många Lappträskinvånare antagligen den mest betydelsefulla personen i och med hans långa tjänstgöring på orten. Han talade bägge inhemska språken och var kyrkoherde såväl för de svenskspråkiga som för de finskspråkiga församlingsmedlemmarna.

Hans hustru, prostinnan Elin Lundberg, verkade också flitigt i olika organ i kommunen. Hon var utbildad sjuksköterska vilket kom väl till pass i hennes uppgifter som prostinna. Hon var en central figur i Fria Vårdcentralen och deltog aktivt i det diakonala arbetet. Hon var prostens andra hustru, han var tidigare gift med hennes syster Johanna Wilhelmina eller ”Mimmi”.

Oskar Klevström tjänstgjorde i församlingen som kaplan från året 1929 till sin död 1948. Pastor Arthur Smeds, tjänstgjorde som kapellansadjutant i församlingen åren 1939–1945. Pastor Per Lundberg tillträdde som kapellansadjutant efter pastor Smeds. Fältpastor Arne Rosenqvist (hemma från Lappträsk) verkade tidvis i Lappträsk församling under krigsåren.²⁶ Ofta predikade också professor G. O. Rosenqvist i gudstjänster. Rosenqvist (1893–1961) som var hemma från Lappträsk, blev vald till Borgå stifts andra biskop och tjänstgjorde som biskop från 1954 till sin död 1961.²⁷

Lappträsk församlings kantorer hette Emil Eriksson och Ilmari Kilpiä. Eriksson hade tjänstgjort i församlingen sedan år 1931. Han stupade dock vid Karelska näset 10.2.1940. Hans stoft förblev på fiendens sida och kunde aldrig hämtas hem. Han lades till vila med andra fallna soldater som inte staten förmått återlämna till hembygden den 9 juni 1940.²⁸ Kantor-organistval förrättades två gånger under de kommande åren i församlingen. Lokaltidningen rapporterade om bägge val genomgående.²⁹ I valet 1940 blev Runar Jansson vald, men han blev kortvarig som kantor i Lappträsk församling. Under de kommande åren vikarierade John Viktor Lindholm ofta Jansson, då församlingens kantor tog tjänstledigt för att ta hand om sin sjuka far hemma på

²⁶Lappträsk 400 år, 1975, s 132–133, Korhonen & Kuvaja, 1995, s 792–794, ÖN, 29.4.1943, nr 46.

²⁷Björkstrand, Gustav: ROSENQVIST, Georg Olof. Biografiskt lexikon för Finland, <http://www.blf.fi/>.

²⁸ÖN, 25.4.1940, nr 46 och ÖN, 13.6.1940, nr 65.

²⁹ÖN, 7.9.1940, nr 101, ÖN, 5.11.1940, nr 126, ÖN, 12.11.1940, nr 129, ÖN, 10.12.1940, nr 140, ÖN, ÖN, 17.6.1943, nr 64 och ÖN, 29.6.1943, nr 68.

Åland.³⁰ Den 3 november 1942 kunde en kort notis i Östra Nyland läsas angående det kommande kantor-organistvalet i Lappträsk församling.³¹ Tjänsteinnehavaren kantor Runar Jansson hade valts till kantor-organist i Jomala församling. Nu var församlingen i Lappträsk i behov av en ny kantor. Denna gång valdes den redan vikarierande kantorn John Viktor Lindholm till kantor i församlingen.³² Ilmari Kilpiä tjänstgjorde i Lappträsk församling från 1935 till 1971.

Lappträsk församling hade två diakonissor under krigstiden, diakonissan Frid Alfthan var församlingens diakonissa 1941–1942, och i slutet av fortsättningskriget blev diakonissan Elvi Skaran vald till diakonissa i Lappträsk församling.³³ Församlingen var tvungen att fungera nästan hela krigstiden utan diakonissa då diakonissan Alfthan tvingades avgå då hon ingick äktenskap. Till diakonissans jobb hörde till att hjälpa tuberkulospatienter i kommunen och att vara ett stöd för ortens överarbetade läkare i sjukvården.³⁴

Kyrkorådet i Lappträsk samlades endast sporadiskt till sammanträden under krigsåren, i regel sammanträdde kyrkorådet ca 4–5 gånger, men under år 1940 hölls nio sammanträden. Den stora mängd sammanträden 1940 kan förklaras med att flera hjälpfonder startades detta år samt kom projektet med utarbetandet av hjältegraven igång. Lappträsk kyrkofullmäktige sammanträdde fyra gånger per år, men 1942 sammanträdde fullmäktige endast två gånger. Inget egentligt församlingsval arrangerades under krigsåren, utan förtroendepersoner återvaldes in under årets första möte. De flesta förtroendepersoner återvaldes. Nya personer valdes in då någon förtroendevald hade dött eller inkallats till reservtjänsten.

³⁰ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 17.6.1942 §2.

³¹ ÖN, 3.11.1942, nr 123.

³² Protokoll fört vid kantor-organist valet i Lappträsk församling 21 juni 1943 samt ÖN, 29.6.1943, nr 68, samt Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 27.3.1943 §2, samt 30.3.1942 §1.

³³ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 30.11.1944 §5.

³⁴ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 12.1.41 §4.

3.2 Församlingsverksamhet

Under krigstiden kunde gudstjänster och högmässor i Lappträsk församling arrangeras tämligen regelbundet, med endast små förändringar på grund av krigets hot. De tidvis dagliga flyglarmen under vinterkriget tvingade församlingen att fira sina högmässor kvällstid. Sex gudstjänster avbokades på grund av flyglarm under vinterkriget och räknar man med att Lappträsk församling firade gudstjänst på båda inhemska språken varje söndag betyder det 12 inhiberade gudstjänster. I början av fortsättningskriget avbokades tre söndagsgudstjänster på grund av hård köld. Under fortsättningskriget rapporterades inte avbokade gudstjänster och huruvida gudstjänster firades kvällstid på grund av flyglarm nämns inte i officiella dokument.³⁵

Kyrkorådet beslöt i november 1940 att mörklägga julgudstjänsterna och att inte bränna ljus under gudstjänster överhuvudtaget. Ett liknande beslut gjordes också under de kommande åren. Mörkläggningen kan ses som en säkerhetsåtgärd, men också som en sparåtgärd. Likaså kan beslutet att fira gudstjänsterna, den finska och svenska, efter varandra i svenska kyrkan ses som en sparåtgärd. I tider av bombhot var all slags belysning icke rekommenderad. Förutom inbesparningar i uppvärmandet av kyrkor var beslutet att fira den finska gudstjänsten i svenska kyrkan också baserad på det faktum att orgeln i Lilla kyrkan var i behov av reparation. Då kyrkorådet vid sitt sammanträde i december 1943 beslöt att åter fira julmorgonens gudstjänst skulle den finska gudstjänsten dock firas i Lilla kyrkan ifall orgeln hann repareras i tid. Huruvida orgeln blev klar i tid nämns inte i officiella papper, men de finska julgudstjänsterna firades följande år igen i Lilla kyrkan.³⁶

Förutom söndagsgudstjänster i kyrkan firade prästerskapet ofta gudstjänster runtom i Lappträsk. En orsak till detta var de geografiska avstånden i kommunen, men en annan orsak till flytt av söndagsgudstjänster var kölden. Till exempel firades en svensk gudstjänst i Pockar svenska folkskola under julhelgen 1941.³⁷ Församlingen var

³⁵ Lappträsk församlings tillstånd under åren 1937–1941 för 1943 års kyrkomöte, samt Lappträsk församlings tillstånd under åren 1942–1946 för 1948 års kyrkomöte.

³⁶ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 15.11.40 §5, 8.12.42 §5 samt 15.12.43 § 4.

³⁷ ÖN, 20.12.1941, nr 142.

tvungen att avboka tre söndagsgudstjänster under vintern 1941–1942 på grund av hård köld.³⁸ Lappträsk svenska kyrka är en kall kyrka som än idag tas ur bruk under vintern ifall kölden är hård.

Kyrkorådet beslöt också att fira den finska och svenska gudstjänsten efter varandra i svenska kyrkan samtliga söndagar under vinterkriget. Detta arrangemang fortsatte även under hela fortsättningskriget. Gudstjänsterna hade firats kl. 10.15 respektive kl. 12 redan 1940, med svenska gudstjänsten först varannan vecka. Detta nämndes i ett av kyrkorådets protokoll hösten 1941. Då beslöt rådet att fortsätta med denna rytm åtminstone till årsskiftet 1941–1942 och i slutet av 1942 bestämde kyrkorådet att gudstjänsterna skulle börja kl. 10 respektive 12 från och med 1943.³⁹ En betydande orsak till beslutet var att den Lilla kyrkan, eller finska kyrkan, blev för liten för den finska församlingen. Då den första vågen av evakuerade anlände till Lappträsk under vinterkriget ökade antalet finskspråkiga medlemmar i församlingen med dryga 15 %. De evakuerade hade inte med sina egna präster och dessa präster besökte församlingen väldigt sporadiskt. Lappträsk församlings prästerskap ansåg inte att de evakuerade skulle behandlas som genomfartsresenärer utan som församlingsbor. I slutet av kriget var mängden evakuerade i Lappträsk 16,7% av det totala invånarantalet. Detta syntes i förrättningarnas mängd, skriftskolorna och församlingens diakoni. Även om de evakuerades mängd minskade med hälften redan innan 1950 hade den finskspråkiga befolkningen av församlingen blivit större än den svenskspråkiga. Således har den finska församlingen liksom den svenska församlingen delat på den stora kyrkan sedan dess. Den gudstjänstordningen, alltså att gudstjänsterna firas efter varandra i samma kyrka, lever vidare än idag.⁴⁰

I de gudstjänster som firades under krigsåren tillföll kollekten ofta till dem som mest lidit av kriget. Ofta var detta krigsinvalidier, stupade soldaters familjer, sjuka och andra som av olika orsaker hamnat i svårigheter i och med kriget. I ”Kyrkliga Meddelanden”-notisen kunde lokaltidningens läsare till vilket ändamål kollekten tillföll varje vecka.

³⁸ Lappträsk församlings tillstånd under åren 1937–1941 för 1943 års kyrkomöte, samt Lappträsk församlings tillstånd under åren 1942–1946 för 1948 års kyrkomöte.

³⁹ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 31.10.41 § samt 8.12.42 §5.

⁴⁰ Lappträsk församlings tillstånd under åren 1937–1941 för 1943 års kyrkomöte, samt Lappträsk församlings tillstånd under åren 1942–1946 för 1948 års kyrkomöte.

Ofta meddelades det här även vem som predikade inkommande söndag, speciellt då predikanten var en fältpastor på besök eller någon annan gästpredikant.

Lokaltidningens läsare fick i början av december 1939 uppmaningen att låta bli att fira självständighetsdagen offentligt på grund av det rådande krigsläget. Flyglarm var vardag och det var inte önskvärt att folk samlades i stora skaror. Likaså var flaggning förbjuden på grund av krigstillståndet.⁴¹ Några dagar innan jul 1939 meddelade Lappträsk församling i Östra Nyland att julottan tyvärr inte kunde firas i kyrkan på grund av flyglarm över julhelgen. Församlingen skulle fira julbönen på både finska och svenska i församlingshemmet istället. I samma notis påmindes församlingsbor också om radiogudstjänsten som de kunde lyssna på samt att de hushåll som hade en radio skulle bjuda in folk som ingen radioapparat ägde. I samma tidning förvarnades alla och envar att låta bli att tända ljus på gravar, på gården, i fönster eller överhuvudtaget lysa upp hus mer än vanligt under kvällstid av rädsla för nattliga bombningar.⁴²

3.2.1 Söndagsskolan – de minstas tröst

Söndagsskolan hade verkat i Lappträsk olika byar sedan 1880-talet.⁴³ Under andra världskriget fortsatte söndagsskolan med sin verksamhet. För många familjer kom söndagsskolan att vara en kort respit då barnen var under uppsikt och de vuxna hann dra andan. Söndagsskolelärarinnorna rapporterade att barnen uppförde sig bra i söndagsskolan, men att intresset för ämnet bland barnen var nöjaktigt. De mindre barnen sades vara mest aktiva, men också de mest livliga. Den allmänna opinionen bland söndagsskollärare var att föräldrarna var mycket positivt inställda till söndagsskolan, men att dessa de facto inte övervakade att barnen faktiskt kom till söndagsskolan.⁴⁴

⁴¹ ÖN, 5.12.1939, nr 137.

⁴² ÖN, 21.12.1939, nr 144.

⁴³ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 21.1.45 §1.

⁴⁴ Berättelse över Lappträsk församlings tillstånd under åren 1942–1946 för kyrko- och synodalmöte.

En söndagskolkrets grundades i Lappträsk på initiativ av pastor Arne Rosenqvist i november 1937. Rosenqvist, som var sekreterare i Finlands Svenska Söndagskolförbund ansåg att Lappträsk olika byars söndagsskollärarinnor skulle ha stor nytta av ett sammanlänkande organ. Söndagskolkretsen skulle stöda och möjliggöra söndagsskollärarnas verksamhet genom samarbete. Kretsen kunde understöda söndagsskollärare som önskade delta i en av prosteriets kurser eller kurser arrangerade av Lutherinstitutet med hjälp av en söndagskolkassa. Söndagskolkassan skulle utökas med kollektpengar, församlingsdonationer samt av frivilliga medlemsavgifter. Söndagskollitteratur inskaffades också med medel från denna kassa. Pastor Rosenqvists förslag togs tacksamt emot av lärarna och Lappträsk söndagskolkrets grundades.⁴⁵

Styrelsen för söndagskolkretsen förblev långt densamma under krigsåren. Kyrkoherde Carl Lundberg var ordförande, en av församlingens präster var sekreterare och söndagskollärarinnan Ellen Petas var kassör för söndagskolkretsen. Söndagskollärarinnorna Sara Hastig och Olga Sahlberg var mångåriga revisorer.⁴⁶ Officiella möten hölls endast sporadiskt under andra världskriget. Mycket av söndagsskolarbetet fortsatte som tidigare. Kriget hämtade dock med sig en ny grupp med söndagsskolbarn, nämligen de tvångsevakuerade barnen. Söndagsskolan för evakuerade barn hölls inledningsvis i ungdomslokalerna där de evakuerade familjerna var inhysta.⁴⁷ Senare kunde de evakuerade barnen delta i de olika byarnas söndagsskolor.

Söndagskolkretsen höll inga officiella möten under vinterkriget. Det första protokollförda mötet efter 10 september 1939 var årsmötet 1942. Kretsen hade dock verksamhet. En söndagsskolkurs anordnades i Lappträsk i oktober 1939. Kursen ordnades i samarbete med prosteriet och de olika byakretsarna i Lantmannaskolan i Lappträsk. I notisen i Östra Nyland nämndes att de som tog del av kursen fick lära sig bland annat pedagogik, psykologi, sång och åskådningsundervisning.⁴⁸

⁴⁵ Protokoll fört vid konstituerande möte med svensktalande söndagsskollärarinnor och andra för söndagsskolan intresserade personer 15.11.1937 och protokoll fört vid söndagskolkretsens möte 24.9.44.

⁴⁶ Protokoll fört vid söndagskolkretsens sammanträde 18.4.1939, 26.4.1943 samt 13.5.1945.

⁴⁷ Berättelse över Lappträsk församlings tillstånd under åren 1937–1941.

⁴⁸ Protokoll fört vid söndagskolkretsens sammanträde 10.9.39, notis finns också i ÖN 10.10.39, nr

Söndagsskolundervisningen hölls i huvudsak under skolåret, i medeltal 14 söndagar per skolår, och dessutom hölls en träff under sommaren. Under 1941 hölls söndagsskolan endast 11 gånger medan 1945 noteras 16 söndagskolträffar med 2 träffar under sommarmånaderna.⁴⁹ Statistiken över hur många barn som gick i söndagsskolan visar på ett antal om 200 till dryga 300 barn per år. Mängden söndagsskollärare och -lärarinnor varierade inte märkvärt. Församlingen hade 1–5 lärare och vanligtvis dryga 40 lärarinnor, med undantag av 1945, då antalet lärarinnor uppgick till 71.⁵⁰

Barn gudstjänster hölls oftast i samband med högmässor de söndagar då söndagsskolkretsen hade ett möte. I Östra Nylands ”Kyrkliga Meddelanden”-notisen meddelades söndagsskolkretsens möten samt söndagsskolfester som ordnades i de olika byarna.⁵¹ Ofta var sommarträffarna barnfester eller en utfärd såsom Lindkoski söndagsskolas sommarutfärd i augusti 1944 till Strömfors, Abborfors samt Elimäki. De flesta barn hade aldrig rest utanför Lapträsk, så det var med stor glädje och spänning gruppen for iväg på utfärden.⁵²

Tidningen Barnens Söndagskolblad utkom i mars 1945 med ett specialnummer om Lapträsk. I numret skulle finnas bilder och korta intervjuer med ett par söndagsskollärare- och lärarinnor samt historik om söndagsskolan i Lapträsk. Det kommande numret av tidningen nämndes som ett anmälningsärende vid ett av kyrkorådets sammanträden.⁵³

113.

⁴⁹ Berättelse över Lapträsk församlings tillstånd under åren 1937–1941 samt 1942–1946.

⁵⁰ Berättelse över Lapträsk församlings tillstånd under åren 1942–1946.

⁵¹ ÖN 23.4.42, nr 44, ÖN 21.9.44, nr 105, ÖN 24.10.42, nr 119, ÖN 25.5.44, nr 56.

⁵² ÖN 26.8.44, nr 94, barnfester nämns i flera protokoll förda vid söndagsskolkretsens möten.

⁵³ Protokoll fört vid Lapträsk kyrkoråds sammanträde 21.1.45 §1.

3.2.2 Skriftskolan, knutpunkten mellan barndom och vuxenhet

Skriftskolan var ännu under andra världskriget skiftningen från barndomen till vuxen ålder. Många av konfirmanderna sökte sig till arbetslivet direkt efter konfirmationen, de flesta i Lappträsk hade få möjligheter att vidare utbilda sig. Skriftskolan var uppbyggd så att hälften av skriftskolan hölls på hösten och den andra delen på våren, alltid med en grupp på församlingens bägge språk. Vanligtvis kom höstens skriftskola igång i början av oktober och vårens skriftskola just innan påsk.

Kyrkoherden och kaplanen varierade arbetet så att kyrkoherden undervisade i svenska gruppen på våren och i finska gruppen på hösten, kaplanen tvärtom. Kantorena ledde sångundervisningen. Oftast organiserades undervisningen så att ungdomarna skulle ta del av ca 30 timmar skriftskolundervisning och ca 15 timmar sångundervisning på hösten och samma igen på våren. Konfirmationen hölls vanligtvis på midsommardagen, men 1944 konfirmerades skriftskoleleverna på Kristihimmelsfärdsdagen.⁵⁴ Orsaken till att konfirmationen flyttades fram sistnämnda år var kyrkornas 200 årsjubileum som firades bara några dagar innan midsommaren. Kyrkorådet diskuterade och planerade om när skriftskolorna skulle börja och vilken grupp, den finska eller svenska, som skulle konfirmeras först. Alla år togs saken inte upp vid kyrkorådets sammanträden.⁵⁵ I lokaltidningens ”Kyrkliga meddelanden”-notis nämndes alltid skriftskolans start och tidpunkten för konfirmationshögmässan. Hösten 1934 anmälde församlingen i tidningen att höstens skriftskola skjutits upp med ett par veckor på grund av det hälsotillstånd kommunen levde i just då. Vad saken gällde nämns varken i tidningen eller i kyrkorådets protokoll.⁵⁶

De flesta år var de olika skriftskolgrupperna könsmässigt mycket jämna. Åren innan kriget var grupperna mellan 74 och 83 ungdomar, under krigsåren var grupperna mellan 68 och 96 ungdomar. Åren 1939, 1940 och 1944 registrerades över nittio konfirmander. Denna märkbara höjning av antalet konfirmander kan förklaras med den ökade befolkningsmängden i Lappträsk under krigsåren. Bland de tvångsevakuerade

⁵⁴ Lappträsk församlings skriftskolslängd för åren 1939–1945.

⁵⁵ Protokoll för vid kyrkorådets möte 16.4.40 §3, 31.8.1940 §6, 27.3.43 §4 samt 24.5.44 §3.

⁵⁶ ÖN 6.6.40, nr 62, ÖN 20.6.40, nr 68, ÖN 23.4.42, ÖN 17.6.43, nr 64, ÖN 9.10.43, nr 112.

fanns också ungdomar. Prästerskapet i Lappträsk höll även skriftskolan för de evakuerade ungdomarna, då de evakuerades egen präst endast sporadiskt besökte sina församlingsbor i Lappträsk. Efter kriget var antalet konfirmander omkring 75 tills delningen av församlingen till Lappträsk svenska församling och Lapinjärven suomalaisen seurakunta. Uppdelningen på språklig basis lättade upp prästerskapets arbetsbörda då de nu endast skötte skriftskolan i den enspråkigt svenska församlingen. Antalet konfirmander minskade således också då den finska församlingen nu hade hand om den finskspråkiga skriftskolan. Prästerskapet ansåg att skriftskolungdomen betedde sig bra och att de flesta klarade skriftskolan bra. Ovanligt var att andra än 14–15 åringar gick i skriftskola. Endast ett fåtal privata skriftskolelever registrerades och de som valde att gå i skriftskola på annan ort gjorde det av geografiska orsaker.⁵⁷

Kyrkorådet diskuterade vid sitt sammanträde ett klagobrev som inkommit angående församlingens skriftskola våren 1944. Lantbruksrådet G. L. Rosenqvist och arbetskraftschefen Runar Johansson hade till kommunikationsministeriet samt till ministeriet för allmänna arbeten inlämnat ett klagobrev angående församlingens valda tidpunkt för skriftskola. Prästerskapet beskylldes för dåligt planerad skriftskola och för att hålla skriftskola då ungdomen behövdes på åkrarna. Då flera jordbruk inte hade en vuxen man som brukade jorden under kriget behövdes de halv vuxna unga männen som arbetskraft på ett som de inte behövts tidigare. Ministeriet hade nu begärt kyrkorådets svar på anklagelsen. Kyrkoherde Lundberg berättade att han skrivit ett svar vilket han läste upp för kyrkorådet. I svaret framhöll han att skriftskolans tidpunkt hade kyrkorådet enats om, och majoriteten av rådets medlemmar var jordbrukare. Vårens skriftskola hade inletts 24 april 1944 och avslutats den 5 maj samma år. Konfirmationen hade firats på Kristihimmelsfärdsdagen. Anklagarna hade påstått att skriftskolan pågått under hela majmånaden och i klagobrevet också uttryckt en önskan om att skriftskolan i sin helhet skulle flyttas till hösten. På denna önskan hade kyrkoherden svarat att uppskjutandet av skriftskolan skulle betyda en stor ekonomisk förlust för de ungdomar som genast efter skriftskolan begav sig ut i arbetslivet. Kyrkoherden nämnde också att han hade i samtal med lantbruksrådet Rosenqvist hört av anklagaren själv att vårbruket skulle börja den 8 maj. Kyrkorådet enades med

⁵⁷ Berättelse över Lappträsk församlings tillstånd under åren 1937–1941 och 1942–1946.

prästerskapet och ansåg att anklagelserna var orättvisa och till stor del baserade på rykten och antaganden. Kyrkorådet ville i protokollet få antecknat att prästerskapet under de svåra krigstiderna alltid varit mer än villiga att jämka och samarbeta. Kyrkorådet ansåg också att tidpunkten för skriftskolan året 1944 var ”lyckligt och väl vald”.⁵⁸

3.2.3 Läsförhören som ett stöd i vardagen

Läsförhör kunde ses som ett plåster för de blessyrer som kriget hämtade med sig till vardagen. En stunds vila, bön, sång och andlig samvaro kunde vara ett stöd som behövdes för att en församlingsbo skulle orka vidare.

Då vinterkriget hade börjat tog kyrkorådet upp läsmöten eller läsförhör vid ett av sina sammanträden. Församlingens svenska kantor Emil Eriksson var inkallad i reservtjänsten och det var överhuvudtaget inte lätt att samla ihop folk till förhören på ett säkert sätt. Kyrkorådet beslöt efter lång diskussion enhälligt att under den rådande situation avboka läsförhören i Lappträsk församling för 1940.⁵⁹ Det hölls inga läsförhör under vinterkriget men de kom igång igen under mellanfreden. Under fortsättningskriget kunde möten i allmänhet hållas som vanligt och inga längre avbrott förekom. Människor i alla åldrar deltog, även om barns närvaro var mer sällsynt. Läsförhör hölls på församlingens bägge språk, prästerskapet höll också läsförhör för de tvångsevakuerade då dessa var inhysta i ungdomslokaler runtom i Lappträsk.⁶⁰

Prosten Lundberg rapporterade en allmän tillökning när det gällde intresset för läsförhör, även om deltagandet i diskussionen under läsförhören var svagt. Han hade också lagt märke till ett motstånd gällande lärofrågor bland deltagare som hörde till de mer karismatiska trosriktningarna exempelvis Evangelieförbundets medlemmar. I Östra Nyland fanns den 18 februari 1941 en notis om församlingens kommande

⁵⁸ Protokoll fört vid kyrkorådsmötet 24.5.44 §3.

⁵⁹ Protokoll fört vid kyrkorådsmötet 16.4.40, §2, begreppen läsmöten och läsförhör användes parallellt i Lappträsk kyrkoråds protokoll samt i lokaltidningens notiser.

⁶⁰ Berättelse över Lappträsk församlings tillstånd under åren 1937–1941.

läsförhör. Temat för 1941-årets läsförhör var diakonin, högaktuell i och med diakonissan som snart skulle börja jobba i församlingen.⁶¹ I notisen uppräknades de hushåll där förhören skulle arrangeras under våren med start redan veckan därpå. Läsförhör var obligatoriska för konfirmander och rekommenderades för skriftskolungdomen från året innan, men alla andra var förstås hjärtligt välkomna också sades det i notisen.⁶² Församlingen informerade om saken vanligtvis årligen i lokaltidningen innan läsförhören började. I tidningsnotisen under vårvintern 1943 hade kyrkoherde Carl Lundberg skrivit en kort tanke om de stundande läsförhörens betydelse för församlingsborna. ”*I en tid av jäktande oro och arbete behöva vi även någon timma för vila och meditation. Våra läsförhörs motto är därför samling till vila och bön omkring livsordets sanningar*”, skrev Lundberg.⁶³ Han fortsatte med att berätta att temat för läsförhören var ungdomsvården. Prosten påminde ännu att läsförhör var obligatoriska för konfirmander men skrev tillika att dessa på senaste tiden varit väldigt välbesökta av folk i alla åldrar.⁶⁴

Kyrkorådet tog upp frågan om läsförhör igen vid ett sammanträde i januari 1945, då för att planera kommande möten. Läraren Otto V. Silfvast framförde att läsförhör i fortsättningen skulle få ny energi med de förnyelser han förespråkade. I och med att möten arrangerades hemma hos lekmän kunde flera psalmer sjungas för att göra möten mer informella. Ett livligare deltagande kunde förväntas av deltagarna vid läsförhören med lite mer förberedelse från prästerna och kantorernas sida. Kyrkorådet höll med Silfvast tankar och beslöt att prästerna och kantorerna sinsemellan skulle göra psalmvalet. För att öka diskussionsivern skulle kommande års ämne informeras redan på läsförhören året innan. På detta sätt kunde deltagarna bättre förbereda sig inför diskussionerna. Kyrkorådet beslöt också att lämna bort frågan om kristligt sedligt liv som traditionellt ställdes till byns äldste i slutet av mötet.⁶⁵

⁶¹ Protokoll fört vid kyrkorådets sammanträde 12.1.1941 §4.

⁶² ÖN, 16.1.1941, nr 5 samt 18.2.1941, nr 18.

⁶³ Prosten Carl Lundbergs tankar om läsförhörets betydelse under de svåra krigsåren. Citatet taget ur Östra Nyland 11.2.1943, nr 16.

⁶⁴ ÖN, 11.2.1943, nr 16.

⁶⁵ Protokoll fört vid kyrkorådsmötet 21.1.45 §1.

3.3 Församlingsfester och andra evenemang

”Den hårda tid, som vi nu uppleva, tär på våra andliga krafter och skapar lätt modlöshet och trötthet. Vi äro i behov av uppräckning och andlig näring.”⁶⁶

Församlingens ansvar under krigstiden var inte bara att arrangera den vanliga verksamheten. Ett stort ansvar var att hålla uppe församlingsbornas tro, sinne och själ. Förutom de vanliga förrättningarna och ordinarie verksamheten ordnade församlingen fester och evenemang av olika slag i samband med högtider. De årliga församlingsfesterna fortsatte som normalt under krigstiden, likaså festligheter kring svenska dagen och självständighetsdagen. Församlingen medverkade också i Lotta Svärd rörelsens och Skyddskårens olika fester och evenemang.

Församlingsfesten var alltid en höjdpunkt i kyrkans verksamhet, men under krigsåren fick de en tilläggsbetydelse. Festen kom nu också att vara en bro mellan lokalbefolkningen och de tvångsevakuerade.

Församlingsfesterna var uppbyggda kring gudstjänsten och ungdomsverksamheten, med en inledande högmässa, fest i ungdomslokal och avslutande nattvardsgång. Ofta var dragplåstret en gästande predikant och eller en festtalare. Exempelvis hade församlingen inbjudit den svenska författarinnan Jeanna Oterdahl att tala på församlingsfesten den 25 augusti 1940. Fröken Oterdahl, författare av kristen barn- och ungdomslitteratur, var populär bland yngre församlingsbor och hade blivit något av en celebritet då hennes dikt ”Protest” fått henne satt på svarta listan hos nazisterna. Festarrangören hoppades att fröken Oterdahl skulle locka ungdomar till festen. Ett annat dragplåster var professor G. O. Rosenqvist som hade lovat predika vid högmässan.⁶⁷ Församlingsfesterna blev mindre påkostade under fortsättningskriget, och mer centrerade kring gudstjänsten. Vissa år lämnades församlingsfesten i ungdomslokalen bort fullständigt.⁶⁸

⁶⁶ Citatet ur en notis om kommande församlingsfest i ÖN, 7.8.1943, nr 85.

⁶⁷ ÖN, 24.8.1940, nr 95 samt <http://nordicwomensliterature.net/sv/writer/oterdahl-jeanna-louise>.

⁶⁸ ÖN, 7.8.1943, nr 85 och ÖN, 12.8.1944, nr 88.

Församlingen informerade om kommande fester i lokaltidningen. Östra Nyland skrev också detaljerade reportage om festligheterna så tidningens läsare kunde ta del av festerna ifall de inte kunnat närvara vid festen.⁶⁹ Reportaget kring församlingsfesten 1940 var inget undantag. Lokaltidningen hade gett festen stort utrymme i tidningen. I reportaget kunde ortsbor läsa hur författarinnan Oterdahl hållit ett tal om den kamp som finns i oss alla. ”Kriget hämtar med sig ilska, våld och auktoritet, vilka inte är bra kompanjoner för ett gott samvete. Personligheten”, menade Oterdahl, ”bildas endast då människan ställer sig under Gud och följer hans plan för oss”.⁷⁰

I lokaltidningen fanns i början av november 1940 en notis om gudstjänsten som skulle firas i kyrkan svenska dagen till ära. Gudstjänsten, där Lappträsk prästerskap skulle delta, skulle börja klockan halv åtta följande kväll. Samtliga välkomnades att delta.⁷¹ Festligheterna kom sällan till tals vid kyrkorådets sammanträden. Undantaget var svenska dagen 1941, då kyrkorådet beslöt att inte fira svenska dagen i kyrkan utan flytta ut festligheterna till ungdomslokalerna i byarna.⁷²

Lappträsk församlings kyrkobyggnader fyllde 200 år sommaren 1944. Planerna för 200-årsjubileet kom igång redan ett och ett halvt år innan då kyrkorådet vid sitt sammanträde diskuterade den kommande festligheten. En stor församlingsfest planerades med festgudstjänst och jubileumsfest efteråt i en av Lappträsk skolbyggnader. En kommitté tillsattes för att göra och genomföra planerna. I augusti 1943 redogjorde kommittén för sina planer. En festpublikation, med skrifter av biskop Max von Bonsdorff, professor G. O. Rosenqvist, kyrkoherde Carl Lundberg och kyrkoherde Edvin Wirén planerades. Festhögmässa på finska och svenska skulle inleda jubileet. Festkommittén hade också planerat uppstädning av hjältegraven och införskaffande av fotografier av församlingens präster och kantorer.⁷³ Kyrkofullmäktige godkände enhälligt festkommitténs planer och gav dem en budget på 40 000 mk.⁷⁴

⁶⁹ ÖN, 11.1.1941, nr 3, ÖN, 4.8.1942, nr 83 samt ÖN, 7.8.1943, nr 85.

⁷⁰ ÖN, 29.8.1940, nr 97.

⁷¹ ÖN, 5.11.1940, nr 126.

⁷² Protokoll fört vid kyrkorådets sammanträde 31.10.1941 § 8.

⁷³ Protokoll fört vid kyrkorådets sammanträde 8.12.1942 § 2 samt 28.8.1943 § 2.

⁷⁴ Protokoll fört vid kyrkofullmäktiges sammanträde 23.9.1943 § 6.

På våren 1944 uttryckte festkommittén ovisshet inför jubileumsfesten vid ett av kyrkorådets sammanträden. Den oroliga situation som landet nu befann sig i på grund av kriget fick festkommittén att fundera på om det överhuvudtaget skulle vara möjligt att fira församlingens 200-årsjubileum. Men en månad senare verkade planerna fortgå, då diskuterade kyrkorådet och festkommittén bland annat serveringen och inbjudningskort vid sitt sammanträde.

Men i juni hade festkommittén beslutat att avboka festligheterna. Kyrkofullmäktige ombads godkänna förslaget att avboka festligheterna på grund av den oerhört svåra situation Finland nu befann sig i på grund av kriget mot Ryssland. Kyrkofullmäktige beslöt enligt förslaget vid sitt sammanträde i juni 1944.⁷⁵ Några dagar senare kunde man i lokaltidningen läsa om den inhiberade festen.⁷⁶

Notis ur Östra Nyland 20 juni 1944.

Församlingens präster medverkade vid samtliga fester och kampanjer Lotta Svärd rörelsen och Skyddskåren arrangerade. Festerna var oftast till förmån för reservister hemma i Lapptrask. Allt som oftast gick festligheterna ut på en gudstjänst, uppvaktande vid hjältegraven samt en efterföljande fest.⁷⁷ Lokaltidningen var annonsplatsen och också det språkrör som användes då till exempel en reservist ville tacka arrangörerna för en lyckad fest. Ett brev blev tryckt i lokaltidningen 15 augusti 1940. En av de närvarande reservisterna tackade för det lyckade arrangemanget. Skribenten tackade för allt de fått ta del av under festens gång, samt ville han med denna skrift försäkra arrangörerna att deras syfte med festen hade lyckats. Skribenten menade att reservisterna blivit välkomnade hem och att de genom festen insett hur

⁷⁵ Protokoll fört vid kyrkofullmäktiges sammanträde 18.6.1944 §5.

⁷⁶ ÖN 20.6.1944, nr 66.

⁷⁷ ÖN, 10.8.1940, nr 89.

mycket lokalbefolkningen värdesatte sina soldater.⁷⁸ Några dagar senare kunde ortsbör också läsa om den storslagna festen i lokaltidningen. Allt från att festlokalen hade smyckats med finska flaggor och gröna girlanger till att festlokalen fylldes till brädden med Lappträskbor. Fältgudstjänst med församlingens präster inledde festligheten. Förutom reservister ville arrangörerna också tacka den front som jobbat otröttligt hemma i Lappträsk.⁷⁹

Insamlingen av paket till den okända soldaten var en av de stora kampanjerna Skyddskåren och Lotta Svärd förde i Lappträsk. Insamlingen gick ut på att samla ihop julgåvor åt de soldater som stannade över julhelgen vid fronten. Dessa insamlingar var frivilliga men offerviljan var ofta stor. Lotta Svärd och Skyddskåren ansvarade för att de paket som inlämnats nådde ut till fronten.⁸⁰ Dessa paket och andra försändelser var väldigt omtyckta av soldaterna och det märktes även i pressen. I lokaltidningen kunde ortsbör läsa ett tackbrev som skickats till Lappträsk av soldater som mottagit gåvor. Det var inte det ovannämnda paketet till okända soldaten som hämtat med sig glädje och tacksamhet utan själva hågkomsten.⁸¹

⁷⁸ ÖN, 5.8.1940, nr 91.

⁷⁹ ÖN, 17.8.1940, nr 92.

⁸⁰ ÖN, 27.11.1941, nr 133.

⁸¹ ÖN, 20.9.1941, nr 104.

4 Diakonal verksamhet åren 1939–1945

Det diakonala arbetet i Lappträsk var under krigsåren till stor del sjukvård. Diakonissan hjälpte kommunens läkare och arbetade bland de ortsbor som led av tuberkulos. Diakonin i Lappträsk församling fick dock till stor del skötas av prästerskapet och med hjälp av frivilligas insatser under andra världskriget. Mycket av det diakonala arbetet gick hand i hand med de olika hjälpfonderna som grundades under vinterkriget. I och med att de olika fonderna som startades inom församlingen var i grunden diakonala, och då någon i prästerskapet var invald i styrelsen för dessa fonder, fanns det ett automatiskt samband mellan diakonin och fonderna.

Kyrkorådet diskuterade diakonin vid ett sammanträde 1941 då församlingen fått meddelande om att Lappträsk församling skulle få en egen diakonissa. Diakonissan Frid Alfthan skulle skickas innan sommaren till orten från Diakonissanstalten. En diakonikommitté tillsattes för att arrangera bl.a. diakonissans bostad. Församlingen inkallade frivilliga för att inreda bostaden, ifall en sådan kunde ordnas. Diakonikommittén bestod av kyrkoherden samt de andra prästerna i församlingen. Förutom dessa var lärarinnan Elma Merikoski, doktor Ole Leineberg och fru Sara Hastig medlemmar. Gruppens uppgift var - förutom att ordna med boende - att skissa upp linjerna för diakonissans arbete samt att hitta frivilliga ombud i byarna vilka kunde meddela diakonissan ifall någon behövde hjälp. Även de lokala bussägarna skulle kontaktas ifråga om att få inskaffat ett avgiftsfritt busskort åt diakonissan så hon lättare kunde ta sig runt i kommunen. Ett stort förhandsarbete gjordes inför välkommandet av den nya diakonissan.⁸² Avlöningen av diakonissan Alfthan diskuterades vid många av kyrkorådets sammanträden och en löneförhöjning nämndes till och med i en notis i Östra Nyland 1941.⁸³

Långvarig blev diakonissan Alfthan inte i Lappträsk. Av oklara orsaker hade diakonissan brutit med Diakonissanstalten och därmed varit tvungen att säga upp sig

⁸² Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 12.1.41, §3.

⁸³ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträden 12.12.40 §1, 12.1.41, §3, 31.10.41 §4 och §20 samt 29.11.41 §2, ÖN 6.9.41, nr 98.

från församlingsarbetet. Troligtvis berodde det på att diakonissan Alfthan gifte sig. Vid kyrkorådets sammanträden i april och juni 1942 diskuterades ärendet och från och med juni blev församlingen utan diakonissa. Kyrkoherden hade kontaktat Diakonissanstalten i hopp om en ny diakonissa, men hade därifrån fått ett nekande svar. Lappträsk församlingen kunde inte förvänta sig en ny diakonissa inom närmaste tiden, eventuellt i framtiden.⁸⁴

Drygt två år senare hade församlingen fått budet att en diakonissa kunde skickas till församlingen. Diakonissan Elvi Skarin, hemma från Strömfors, kunde anställas som församlingens diakonissa från våren 1945. Efter ett par månader togs ärendet upp vid ett av kyrkorådets sammanträden igen. Diakonissan kunde möjligen anlända i början av sommaren 1945. Bostadssituationen skulle undersökas av en kommitté bestående av kyrkoherden Carl Lundberg, pastor Arthur Smeds, kantor Ilmari Kilpiä och fru Ellen Petas. Ännu ett antal månader senare togs den kommande diakonissan åter till tals vid ett av kyrkorådets sammanträden. Diakonissan Elvi Skarin hade dimitterats från Diakonissanstalten den 15 september 1945 och anställts av församlingen från det datumet. En diakonikommitté tillsattes bestående av kyrkoherden Carl Lundberg, kaplanadjutanten Per Lundberg, fru Sara Hastig, lärarinnan Elma Möller samt lärare Otto V. Silfvast. Deras uppgift var att finna diakoniombud i byarna, utarbeta instruktioner för diakonissan arbete och inlämna dessa till domkapitlet samt göra upp ett förslag till budget för diakonin året 1946.⁸⁵ Diakonissan Skarin var aldrig invald i fondstyrelsen utan jobbade med sjukvård bland församlingsbor.

4.1 Lappträsk Invalidfond

Den första fonden, Minnesfonden för Lappträsk församlings invalider och stupades anhöriga, eller mer allmänt kallad Lappträsk Invalidfond, grundades av Lappträsk församling på initiativ av läraren Aron Stenberg. Stenberg ansåg att församlingen borde starta en biståndsfond för att hjälpa församlingsbor som förlorat en anhörig eller

⁸⁴ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 22.4.42 §2 samt 17.6.42 §4.

⁸⁵ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträden 30.11.44 § 4, 21.1.45 §2, 31.10.45 §3.

som hade en anhörig som invalidiserats i kriget istället för att lägga ner pengar på dyra blomsterkransar vid hjältebegravningarna. Denna fond, tänkte Stenberg, kunde bli ett långsiktigt stöd för dem som invalidiserats i kriget samt för de familjer som förlorat familjemedlemmar i kriget.⁸⁶ Förslaget fick omedelbart och enhälligt understöd av kyrkorådet och fonden grundades 17 februari 1940. Vid ett senare sammanträde bestämde kyrkorådet att samtliga stupade skulle högtidlighållas av församlingen med en insättning på 100 mk. Donationer mottogs också, en minimigräns på 30 mark fastställdes (summan sänktes senare av kyrkofullmäktige med tio mark).⁸⁷ Levnadstiden på fonden fastställdes på 30 år. Prosten Carl Lundberg, läraren A. Stenberg, jordbrukaren V. Takala, läraren O. Silfvast och bankdirektören O. Olander gavs ansvar för att utforma stadgar för fonden och att ansvara för dess ekonomi och minnesbrev.⁸⁸

Stadgarna för Lappträsk Invalidfond sammandraget

§1

Fonden gagnade invalider och anhöriga till stupade som varit Lappträskbor eller hade sin fasta adress i Lappträsk då personen invalidiserats eller stupat.

§2

Fonden mottog understöd av privat personer, föreningar och företag. Minimidonationen var 20 mk. Även värdepapper mottogs.

§3

Fonden förvaltades av en styrelse uppjord av 1–2 representanter från varje skoldistrikt. Kyrkoherden var självklar medlem, och då församlingen delades skulle bägge kyrkoherdar vara medlemmar i styrelsen. Styrelseperioden var 3 år.

§4

Styrelsen delade årligen ut understöd enligt ett visst schema så att en del av kapitalet, dividenden och ränta bildade utbetalningen.

§5

Styrelsen sammanträdde i början av januari och juli för att besluta över utdelningar.

§6

Styrelsen överlämnade en årsberättelse samt redovisning i början av januari.

§7

Styrelsen kunde enligt behov be kyrkofullmäktige göra förändringar i stadgorna.

⁸⁶ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds första sammanträde 3.6.1940 § 4 samt ÖN, 9.1.1942, nr 2 och ÖN, 3.3.42, nr 42.

⁸⁷ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkofullmäktiges sammanträde 5.10.2019 §15.

⁸⁸ ÖN, 24.2.1940, nr 22 samt protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 17.2.1940 §6.

Lapträsk Invalidfond valde sin första styrelse i augusti 1940. Styrelsen bestod av 12 personer, 1–2 personer från varje by samt kyrkoherden som ordförande. Styrelsens medlemmar valdes på detta sätt för att hålla styrelsen medveten om hjälpbehovet i de olika byarna. Styrelsens sammansättning förändrade inte nämnvärt under krigsåren, de flesta styrelsemedlemmar omvaldes 1943. Då styrelsesekreteraren Karl Stenvall stupade i kriget valde styrelsen in hans änka Märtha Stenvall i styrelsen i hans ställe.⁸⁹

Under det första året efter att fonden grundats var offerviljan mycket stor bland Lapträskborna. Lapträsk Invalidfond fick till exempel en donation på 150 stycken aktier i Nordiska Föreningsbanken till värdet av 37,500 mk. Förutom en del större donationer till fonden, strömmade även små donationer in. Lokaltidningen gav också utrymme för fonden, allt från en notis om den nyligen grundade fonden till redogörelser för donationer och utdelningar kunde läsarna ta del av under de kommande åren.⁹⁰

En fond, som bör minnas.

Lapträsk församling har beslutat grunda en fond för bispringande av invalider och mindrebemedlade anhöriga till stupade. För hufvudstandet av de stupades minne beslöts för envar av dem lägga till fonden 100 mk. Donationer till fonden mottagas i prästgården, kyrkokamrerns bostad och Lapträsk sparbank.

Redan första verksamhetsåret kunde Lapträskborna se resultat. *Notis ur Östra Nyland 24 februari 1940.*

Utbetalningarna skrevs ner i detalj i protokoll förda vid Lapträsk Invalidfonds sammanträden och den totala summan som utbetalats kom att meddelades alltid i Östra Nyland. En utdelning på 15 459,10 mk gavs i januari 1941. Denna summa utgjorde 1/10 av kapitalet från Lapträsk Invalidfond, Verner Bottas Minnesfond samt Arvo Hasus Krigarfond. Utöver kapitalet tillkom ränta och dividender på aktier och till summan räknades också nyårskollekten i kyrkan på nästan trehundra mark. Donationerna delades ut i summor på 300 till 1300 mk till dryga trettio hushåll runtom i Lapträsk.⁹¹ Lapträsk invalidfonds kapital var 111 582,10 mk i slutet av december 1941.⁹² Vid sitt nästa sammanträde beslöt styrelsen i Lapträsk Invalidfond att kommande utdelningar alltid skulle delas ut i tre olika storhetsklasser baserat på hur

⁸⁹ Protokoll fört vid Lapträsk Invalidfonds sammanträde 31.8.1940 §8 samt ÖN, 11.12.1941, nr 138.

⁹⁰ ÖN 24.2.40, nr 22.

⁹¹ Protokoll för Lapträsk Invalidfonds sammanträde 2.1.1941 samt ÖN, 9.1.1941, nr 2.

⁹² ÖN, 10.1.1942, nr 3.

stort hjälpbehov de olika hushållen hade. Barnfamiljer fick ofta en större stödsumma, invalider likaså.⁹³ Under verksamhetsåret 1942 delades 36 460, 75 mk ut till ca 50 familjer i Lappträsk. Stöden varierade mellan 300–700 mk. De utdelade summorna växte med åren då Lappträsk Invalidfond kontinuerligt växte på grund av olika donationer.

Ett klagobrev anlände till invalidfondens styrelse i december 1941. I detta brev, skrivet av en grupp Lappträskbor, hävdades att fonden skulle ha blivit misskött. Ett förslag gavs angående förändring av fondens stadgar. De missnöjda önskade att styrelsen skulle överväga huruvida fondens livstid skulle förkortas till fem år istället för de i stadgarna bestämda trettio. Brevskrivarna önskade också att en noggrannare kontroll över dem som behövde ekonomisk hjälp skulle tillämpas. Ett konkret förslag för stadgeändring gavs med en förkortning av fondens levnadstid, samt att fonden skulle i sina utdelningar satsa 30 % av tillgångarna under 1941 och 1942, sedan gradvis minska understöden under de kommande tre åren. Orsaken till förändringsförslaget förklarades med att det under krigsåren var av allra största vikt att betala stöd åt de behövande. Änkor med små barn, ovana att sköta ekonomin skulle nu behöva stöd, inte om ett par år, då de lärt sig att hantera sin situation och barnen redan var stora nog att hjälpa till.⁹⁴ Skrivelsen diskuterades vid ett sammanträde i januari 1942. Styrelsen avslog förslaget men höll med att de stipulerade trettio åren var en för lång tid. Styrelsen för Lappträsk Invalidfond tillsatte en kommitté för att på nytt diskutera frågan. I och med att fortsättningskriget hade kommit igång fanns det också en oro bland Lappträskborna över invalider och anhöriga till stupade i det nya kriget.⁹⁵

Kyrkofullmäktige använde sin rätt att ändra på stadgarna i slutet av år 1941. Lappträsk Invalidfond, vars stadgar skrevs under vinterkriget, kunde förstås som så att stöden skulle gå till invalider och stupades anhöriga endast från vinterkriget. Kyrkofullmäktige ändrade nu stadgarna så att stöden också skulle inbegripa fortsättningskriget invalider och anhöriga till stupade.⁹⁶ En annan förändring som

⁹³ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 8.1.1942 § 5.

⁹⁴ Brev skickat till kommittén för Lappträsk församlings fond för krigsinvalidier och stupades anhöriga, 20.12.1941.

⁹⁵ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 8.1.1942 § 6.

⁹⁶ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkofullmäktiges sammanträde 4.12.1941 §5.

gjordes åt stadgarna var att även fattiga och gamla föräldrar till stupade eller invalidiserade kunde få stöd framöver. För att klargöra stadgeändringar för Lappträskborna fanns det en notis om saken i lokaltidningen i april 1942.⁹⁷ Lappträsk invalidfonds styrelse var positivt inställda till stadgeändringarna, då tillgångarna fortsättningsvis växte och allt fler Lappträskbor var i stort behov av hjälp.

Det är tydligt att Lappträskbornas klagobrev ändå i någon mån hade väckt reaktioner hos Lappträsk Invalidfonds styrelse eftersom den, såsom stadgan stipulerade, delade understöd två gånger året 1942 i motsats till endast en gång 1941. Under verksamhetsåret 1942 delades 36 460, 75 mk ut till ca 50 familjer i Lappträsk. Stöden varierade mellan 300–700 mk.⁹⁸

Nya stadgeändringar som diskuterades i Lappträsk Invalidfons styrelse var möjligheten att stöda invalider och anhöriga till stupade som flyttat bort, men som varit bosatta i Lappträsk då de skadats/ stupat. Styrelsen föreslog att kyrkofullmäktige skulle godkänna denna ändring.⁹⁹ I januari 1945 bestämde Lappträsk Invalidfond att göra en undersökning om det fanns ett hjälpbehov bland de evakuerade. Resultatet av undersökningen skulle vara grund för en diskussion och ett beslut gällande saken vid julisammanträdet. Men ingen diskussion fördes vid sammanträdet i juli, inget beslut gjordes. En paragraf i julisammanträdets protokoll stipulerar dock att utdelningen av Lappträsk Fria Vårdcentrals donation skulle ta i beaktande evakuerade invalider samt anhöriga till stupade.¹⁰⁰

Donationerna fortsatte dock strömma in. Offerviljan bland församlingsborna var stor vilket syntes till exempel under julhelgen då alla kollekter mottogs till förmån för att hjälpa invalider och de stupades anhöriga. Under julhelgen 1942 samlades 1553,15 mk.¹⁰¹

⁹⁷ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 6.6.1942 § 3 samt årsberättelsen för Lappträsk Invalidfonds verksamhet 1942 samt ÖN 28.4.1942, nr 46.

⁹⁸ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 8.1.1942 § 5 samt 6.6.1942 § 4.

⁹⁹ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 11.11.1943 § 4 samt protokoll fört vid Lappträsk kyrkofullmäktiges sammanträde 4.12.1941 § 5.

¹⁰⁰ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 8.1.1945 § 4 samt 11.7.1945 § 3.

¹⁰¹ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 8.1.1943 § 3.

Lapträsk församling meddelade i lokaltidningen i april 1943 om en gåva som församlingen fått emotta av en församlingsmedlem. Fru Tilda Koskinen, hemma från Kimoböle, hade till minne av sin under vinterkriget stupade son donerat 5 000,00 mk till Minnesfonden för Lapträsk församlings invalider och stupades anhöriga.¹⁰² Muraren Emil Hemmilä från Kimoböle hade i sitt testamente stipulerat en donation på 50 000 mk till Lapträsk Invalidfond för uppförandet av en minnesfond i hans namn.¹⁰³ Förutom donationer fick Lapträsk invalidfond också tilläggs kapital genom att köpa upp 30 stycken aktier till i Nordiska Föreningsbanken vilket gjorde att fonden nu hade 180 aktier.¹⁰⁴

Under de kommande åren fortsatte fonderna, nu fem stycken, att dela ut stöd i januari samt juni i summor mellan 300 och 2800 mk. Lapträsk Invalidfond fortsatte växa eftersom Lapträsk Fria Vårdcentral började donera pengar till utdelningarna 1944 och Vapenbröderna donerade 115 000 mk i januari 1945 till Lapträsk Invalidfond. Vapenbrödernas donation skulle delas ut i samma takt som stipulerat i Lapträsk Invalidfonds stadgar med den skillnaden att 50 000 mk skulle delas ut vid den första utdelningen.¹⁰⁵ Ju mer kapital Lapträsk Invalidfond hade desto större var utdelningssummorna. I juli 1945 delades dryga hundratusen mark ut i tre kategorier; 700 mk, 1750 mk och 2800 mk i enlighet med hjälpbehovet. Dessa utdelningar fortsatte i flera år efter krigets slut, och ännu vid det sista protokollförda sammanträdet i juli 1951 delades 45 633 mk ut.¹⁰⁶

4.2 De enskilda minnesfonderna och donationerna

Förutom en rent av explosiv växt av den ursprungliga fonden, Lapträsk Invalidfond, kom det första året av fondens existens också att väcka initiativtagande hos enskilda

¹⁰² ÖN 29.4.43, nr 46.

¹⁰³ Protokoll fört vid Lapträsk Invalidfonds sammanträde 11.11.1943 § 5, samt ÖN 21.9.1943, nr 104.

¹⁰⁴ Protokoll fört vid Lapträsk Invalidfonds sammanträde 6.6.1942 § 3.

¹⁰⁵ Protokoll fört vid Lapträsk Invalidfonds sammanträde 4.1.1944 § 3, 7.7.1944 § 2 samt 11.7.1945 § 2.

¹⁰⁶ Protokoll fört vid Lapträsk Invalidfonds sammanträde 6.7.1951.

församlingsmedlemmar. Under 1940 gav flera stora donationer grunden till en handfull olika minnesfonder.

Lappträsk svenska församlings minnesfond startades då Lappträsk församlings kyrkoråd beslöt hedra minnet av stupade Lappträskbor med en 100 mk donation i varje stupads minne. Fonden fick också donationer av privatpersoner som på detta sätt ville komma ihåg vänner och familjemedlemmar som stupat i kriget. Kyrkorådet hade egentligen tänkt ge donationen till Lappträsk Invalidfond, men på grund av byråkratiska svårigheter beslöts minnesfonden grundas.¹⁰⁷ Fonden hade samma stadga som Lappträsk Invalidfond och följde samma utdelningsschema som samtliga fonder. En kuriositet i protokollen skrivna vid Lappträsk invalidfonds sammanträden är att LSMF aldrig nämns. I de detaljerade beskrivningarna på utdelningar nämns denna fond aldrig. Var det på grund av att fonden egentligen grundats för att minska på det byråkratin? Eller för att dess namn specifikt pekar mot de svenskspråkiga i församlingen? Hur som helst så nämns Lappträsk svenska församlings minnesfond aldrig i Lappträsk Invalidfonds protokoll utan nämns endast i Lappträsk kyrkofullmäktiges protokoll.

Under sommaren 1940 grundades fonden till minnet av stupade Arvo Hasu. Han stupade vid Karelska näset den 5 februari 1940.¹⁰⁸ Fonden fick sitt grundkapital då Hasus familj eller specifikt Arvo Hasus änka, fru Astrid Hasu, donerade 20 000,00 mk till församlingen för att en minnesfond som skulle bära hennes stupade makes namn kunde grundas. Vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 3 juni 1940 diskuterades donationen. Änkan hade stipulerat att donationerna skulle gå liksom Lappträsk Invalidfond, till stupades anhöriga samt invalider, men med den önskan att utbetalningarna i förts hand skulle gå till de Lappträskbor som tjänat JR11-kompaniet också känt som S-regementet. Fonden skulle följa samma stadgar som Lappträsk Invalidfond och skötas av fondens styrelse. Detta hade Lappträsk Invalidfonds styrelse inget emot och således startades Arvo Hasus krigarfond.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkofullmäktiges sammanträde 31.3.1941 §1.

¹⁰⁸ ÖN, 10.2.1940, nr 16.

¹⁰⁹ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 3.6.1940 samt ÖN, 9.1.1941, nr 2.

De olika förändringarna som fortsättningskriget förde med sig, till exempel stadgeändringen gällande att utbetalningarna också skulle inkludera gamla och värnlösa föräldrar till invalider och stupade, formade också de kommande utbetalningarna för denna fond.¹¹⁰ Då kyrkofullmäktige ändrade på Lappträsk Invalidfondens stadgar i januari 1942, så att fonderna hädanefter också skulle stöda fortsättningskrigets invalider och stupade soldaters anhöriga, inte bara de som lidit av vinterkriget, uppstod ett problem. Fonden var grundad för att stöda invalider och stupade till anhöriga från JR 11-kompaniet. Det kompaniet var aktivt under vinterkriget och således kunde inte fortsättningskriget invalider och stupades anhöriga räknas med i fondens utdelningar.¹¹¹ Lappträsk invalidfonds styrelse fick ta detta i beaktande då den i fortsättningen gjorde sina utdelningar.

Årligen utbetalades ungefär 4000 mk ur Arvo Hasus krigarfond. Lokaltidningen skrev oftast om utbetalningarna i detalj, men naturligtvis nämndes inga namn.¹¹²

Minnesfonden för Verner Bottas grundades då hans mor tillsammans med en grupp Pockarbor donerat 10 415,00 mk till församlingen till minnet av fru Bottas stupade son. Verner Bottas hade stupat vid striderna i Teikarinsaari i mars 1940 och hans stoft kunde aldrig återlämnas till hemorten. Han blev jordfäst tillsammans med 16 andra Lappträskpojkar som aldrig kunde hämtas hem.¹¹³ Donationen, som skulle vara grunden till en minnesfond som skulle bära Verner Bottas namn, skulle följa samma stadgar som Lappträsk församlings invalidfond, men med den säregenhet att utbetalningarna i första hand skulle gå till invalider eller anhöriga till stupade i Pockar.¹¹⁴ Fondens styrelse var således samma som i Lappträsk församlings Invalidfond och Arvo Hasus krigarfond.

Årligen donerade församlingen 2000–3000 mk till främst Pockarbor men också andra behövande invalider och familjer till stupade från fonden. Utbetalningarna skrevs ner

¹¹⁰ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 6.6.42 §5.

¹¹¹ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 8.1.42 §3.

¹¹² ÖN, 10.1.1942, nr 3, ÖN, 10.1.1942, nr 3, ÖN, 7.7.1942, nr 72, ÖN, 8.7.1943, nr 72 samt Årsberättelse över Lappträsk invalidfonds verksamhet under år 1942.

¹¹³ ÖN 6.6.1940, nr 62 samt ÖN 13.6.1940 nr 65, protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 31.8.1940 §3.

¹¹⁴ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 31.8.40 § 3, ÖN, 9.1.1941, nr 2.

i detalj i protokollen förda vid Lappträsk Invalidfonds sammanträden och den totala utbetalade summan var stora nyheter i lokaltidningen.¹¹⁵ Utbetalningarna två gånger om året fortsatte genom krigsåren.

Då kyrkorådet beslöt att även gamla fattiga föräldrar till stupade och invalider skulle få stöd togs denna regel i bruk också för denna fond. Då kyrkofullmäktige ändrade på Lappträsk Invalidfondens stadgar i januari 1942, så att fonderna hädanefter också skulle stöda fortsättningskrigets invalider och stupade soldaters anhöriga, inte bara de som lidit av vinterkriget, togs denna stadga också i bruk då utdelningar gjordes från Verner Bottas minnesfond.¹¹⁶

I slutet av 1943 startades ännu en fond, ”Muurari Emil Hemmilän invalidisäätiö”. Fonden grundades på testamenterade pengar, muraren Hemmilä hade nämligen i sitt testamente donerat 50 000 mk till församlingen i syfte av att starta en fond i sitt namn. Donationen kom med stipulationen att fondens tillgångar skulle utdelas bland Kimobölebor, också sådana personer som nu bodde på annan ort eller sådana inflyttade som invalidiserats eller förlorat en familjemedlem efter flytten till byn. Fonden skulle lyda under Lappträsk Invalidfonds stadgar och styrelse.¹¹⁷

Kollekter samt små och stora donationer var tämligen vanliga under vinterkriget till förmån för de som hamnat i ekonomisk knipa på grund av kriget. Lappträsk församling meddelade i Östra Nyland den 30 november 1939 att en okänd person donerat 500 mk till i Rudom bosatta reservistfamiljer i behov av ekonomiskt stöd.¹¹⁸

Församlingens gudstjänster bidrog också med stor hjälp för de som hade det ekonomiskt trångt. Ofta togs kollekten upp till förmån för invaliderna och de familjer som förlorat någon i kriget, speciellt under de gudstjänster som fyllde kyrkan, såsom högtider och de stupades dag. I lokaltidningens ”Kyrkliga meddelanden”-notis informerade församlingen ett brett utbud av gudstjänster, andakter och liknande

¹¹⁵ ÖN, 10.1.1942, nr, 3, ÖN, 7.7.1942, nr, 72 samt Årsberättelse över Lappträsk invalidfonds verksamhet under år 1942.

¹¹⁶ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 8.1.42 §3 samt 6.6.42 §5.

¹¹⁷ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 11.11.43 §5.

¹¹⁸ ÖN 30.11.1939, nr 135.

tillställningar runtom i Lappträsk under jul- och nyårshelgen alla år. Kollektorna gick oftast i sin helhet till att hjälpa de familjer i församlingen som hamnat i ekonomisk knipa på grund av kriget.¹¹⁹ Kollektorna som samlats in endast under nyårsgudstjänsten 1940 uppgick till 280 mk.¹²⁰ Året 1942 hämtade jul- och nyårshelgen in 1477,70 mk som i sin helhet delades ut bland invalider och stupades anhöriga.¹²¹

4.3 Krigsvärnlösa barn

Kriget förde med sig osäkerhet i finländarnas liv. De mest oskyldiga var barnen som inte hade någon möjlighet att skydda sig för de fasor kriget förde med sig. Många barn förlorade sin far, eller så kom pappa hem invalidiserad från kriget. Barndomen blev kort då ansvaret i de agrara samhällena föll på allt yngre barn. Församlingen var tvungen att planera skriftskolan med tanke på att ungdomarna inte kunde vara borta från gårdsarbetet. De flesta flickor fick hjälpa till med uppfostrandet av yngre syskon. Söndagsskolan hölls ca tio gånger under skolåret, inte regelbundet som kutymen är under fredstiden. Föräldrarna hade inte tid att försäkra att barnen verkligen kom till söndagsskolan, men de var tacksamma för det stöd som söndagsskolan gav i form av barnavård. Mödrarna hade inte ekonomisk möjlighet att sköta barnen ensamma. Nu uppstod uttrycket ”de värnlösa krigsbarnen”.

Under vinterkriget diskuterades de värnlösa barnen inte ännu vid varken kyrkorådets sammanträden eller invalidfondens sammanträden. Det enda ärendet som kunde relateras till krigsvärnlösa barn var då en herre från Helsingfors kontaktat församlingen och lovat bekosta uppfostran och utbildning för en pojke, son till en stupad eller invalidiserad Lappträskbo. Invalidfondens styrelse diskuterade förslaget och gav som förslag två pojkar av vilken Helsingforsherren själv kunde bestämma vilken han valde

¹¹⁹ ÖN 21.12.1939, nr 144.

¹²⁰ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 2.1.1941 §4.

¹²¹ ÖN, 19.12.1942, nr 143 samt ÖN, 10.1.42, nr 3.

att stöda.¹²² Ärendet diskuterades inte vidare vid ett kyrkorådssammanträde så oklart blir vilken gosse Helsingforsherren valde att hjälpa.

I november 1941 redogjorde lokaltidningen för ett kyrkorådssammanträde. Under detta sammanträde diskuterades en donation. Fru Hafrén, mor till den stupade Lars Oskar Hafrén, hade till församlingen donerat ett belopp på 1000 mk som hon önskade församlingen använda till grundandet av ett hem för faderlösa barn i Lapträsk. Ärendet hade enligt henne varit den stupade nära hjärtat. Kyrkorådet föreslog vid sitt sammanträde att donatorn skulle se över stadgar för donationen tillsammans med kyrkoherde Carl Lundberg och kyrkorådsmedlemmen Brynolf Ström. Drygt ett år senare togs donationen igen upp vid ett av kyrkorådets sammanträden. Efter diskussion med donatorn bestämde kyrkorådet nu att summan tillsvidare skulle få ligga på ett av församlingens konton och växa till sig.¹²³ Under de kommande åren nämndes donationen endast då de olika fonderna genomgicks varje vår vid ett av kyrkofullmäktiges sammanträden. Huruvida ett dylikt barnhem grundades framkommer inte i Lapträsk invalidfonds protokoll, inte heller i kyrkorådets eller kyrkofullmäktiges protokoll under 1940-talet. Vad som hände med donationen förblir oklart, summan som fanns på kontot räckte inte ensamt till att starta ett barnhem, men vad som gjordes med donationen finns inte att läsa i protokollen under 1940-talet.

Sommaren 1942 tog Lapträsk invalidfonds styrelse på sig uppgiften att finna och registrera barn som var i behov av stöd på grund av stupade eller invalidiserade fäder. Ett register på barn i behov av fadderskap skulle uppföras och ansvaret för insamlandet av dessa uppgifter föll på ett arbetsutskott till vilken kyrkoherde Carl Lundberg, fru Märtha Stenvall och lärarinnan Elma Merikoski utsågs.¹²⁴

Lapträsk invalidfonds arbetsutskott insåg snart hur stort hjälpbehovet bland barnen i Lapträsk var. Det var 78 barn som kunde klassas som krigsvärnlösa, därav 64 mindre bemedlade barn. Hopp för dessa barn gav det faktum att över hälften av barnen hade faddrar, men det arbetsutskottet nu fick ta itu med var att finna faddrar åt de resterande

¹²² Protokoll fört vid Lapträsk Invalidfonds sammanträde 2.1.1941 §7.

¹²³ Protokoll fört vid Lapträsk kyrkoråds sammanträde 31.10.41 § 6 samt 8.12.42 § 6.

¹²⁴ ÖN, 7.7.1942, nr 72.

barnen.¹²⁵ I årsberättelsen över Invalidfondens verksamhet 1942 nämns också arbetsutskottets verksamhet.¹²⁶ Arbetsutskottet beslöt att uppgöra en lista på samtliga föreningar, organisationer och företag som verkade i Lappträsk och skriva dem ett brev. Brevet skulle vädja för de värnlösa krigsbarnen. I hopp om att få faddrar åt barnen stod Lappträsk Invalidfond för utformandet av brevet och postningskostnaderna.¹²⁷ Vid samma tid funderade Lappträsk Invalidfonds styrelse över möjligheten att anta fadderskapet över några barn. Ifall ett dylikt beslut gjordes blir oklart i protokollet och tas inte upp för diskussion i ett senare skede. Antagligen bestämde sig fondstyrelsen för att hellre stöda arbetet med att finna de värnlösa barnen faddrar.¹²⁸

Mannerheimförbundets krigsfadderskapsutskott skrivelse till församlingen togs upp vid ett av arbetsutskottets sammanträden. Planerna var stora för att samla in pengar för barnen under ”de krigsvärnlösas vecka”. Lotta Svärd föreningen skulle sälja skulptören Cedercreutz formade märke till förmån för barnen. Byombuden skulle tillsammans med arbetsutskottet arrangera festligheter i byarna enligt Mannerheimförbundets föreskrifter och prästerskapet skulle medverka vid samtliga fester. Inkomster skulle också skaffas via försäljningen av tidningen ”Den krigsvärnlösa”. Den först firade krigsvärnlösas vecka i Lappträsk var en stor succé. Totalt hade kollekt och försäljning av tidningar och Lotta Svärds märken inhämtat 9500 mk. Dessa inkomster skulle delas mellan de mest behövande församlingsborna, specifikt då änkor och invaliders familjer.¹²⁹

På Mariebebådelsedagen 1943 ordnade Lotta Svärd till fest i Wasargård ungdomslokal för att fira det att Lappträsk Lotta Svärd tagit sig an ett av de krigsvärnlösa barnen. Lotta Svärd hade arrangerat en barnfest under dagen och en fest för alla kvällstid. Bägge festerna hade mycket roligt program, t ex en rolig sketch, ringdans för de minsta och allsång ledd av kantor Lindholm. Bägge festernas intäkter gick direkt till stöddandet av Lotta Svärd rörelsens fadderbarn.¹³⁰

¹²⁵ Protokoll först vid Lappträsk Invalidfonds arbetsutskotts sammanträde 14.1.1943 §1.

¹²⁶ Årsberättelse över Lappträsk invalidfonds verksamhet under år 1942.

¹²⁷ Protokoll först vid Lappträsk Invalidfonds arbetsutskotts sammanträde 14.1.1943 §2.

¹²⁸ Protokoll först vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 8.1.1943 §5–6.

¹²⁹ Protokoll först vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 11.11.1943 §2, samt ÖN, 13.11.1943, nr 121.

¹³⁰ ÖN, 30.3.1943, nr 35.

Arbetet bland de krigsvärnlösa barnen fortsatte under senare delen av 1940-talet men då var offerviljan betydligt mindre, fadderskap hade avslutats och arbetsutskottet var villrådigt. De krigsvärnlösa barnens mängd ökade ytterligare i Lappträsk under det sista året av fortsättningskriget. Då fredsdokumentet skrevs under hade Lappträsk 80 värnlösa barn, av vilka 64 i verkligt stort behov av ekonomiskt understöd.¹³¹ Lappträsk invalidfonds arbetsutskott skickade en ny skrivelse till Lappträsk företag och föreningar för att vädja å barnens vägnar i januari 1946. Huruvida de krigsvärnlösas veckas arrangemang blev genomförda finns inte nedskrivet i protokoll, endast planerna för veckan skrevs ned år 1944. De krigsvärnlösas vecka eller de krigsvärnlösa nämndes inte i Lappträsk invalidfonds senare protokoll i andra ärenden än de normala utbetalningarna.¹³²

¹³¹ Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds arbetsutskotts sammanträden 27.10.1944 §2 samt 1.11.1944 § 1 och §2.

¹³² Protokoll fört vid Lappträsk Invalidfonds sammanträde 17.1.1946 §4 samt 4.7.1947 §3 och 8.1.1948 §3.

5 Kyrka och kommun i samarbete

5.1 För de i kriget stupade

Hjältebegravningar kom tyvärr att bli ett vanligt arbetsuppdrag för prästerskapet, jordfästningarna som kriget hämtade med sig. Prästerskapet förrättade inte bara jordfästningarna av dessa stupade soldater, deras uppgift var också att bära sorgebudet hem. Då någon av ortens män hade stupat kom informationen till församlingen.

Tyngre var dessa hjältebegravningar ofta på grund av att de som stupat i kriget var unga män och kvinnor, med föräldrar, makar, barn som sörjde. Sorgen var blandad med stolthet. Den stupade hade offrat sig för att Finland skulle få vara självständigt. Hjältebegravningarna sammanlänkade Lappträskbor, kriget såg inte skillnad på människor, de rika sörjde lika som de fattiga. Hjältebegravningarna involverade kyrkan, församlingen och kommunen. Under andra världskriget stupade 131 Lappträskmän, vilket var en stor förlust för en kommun med ca 5000 invånare.¹³³

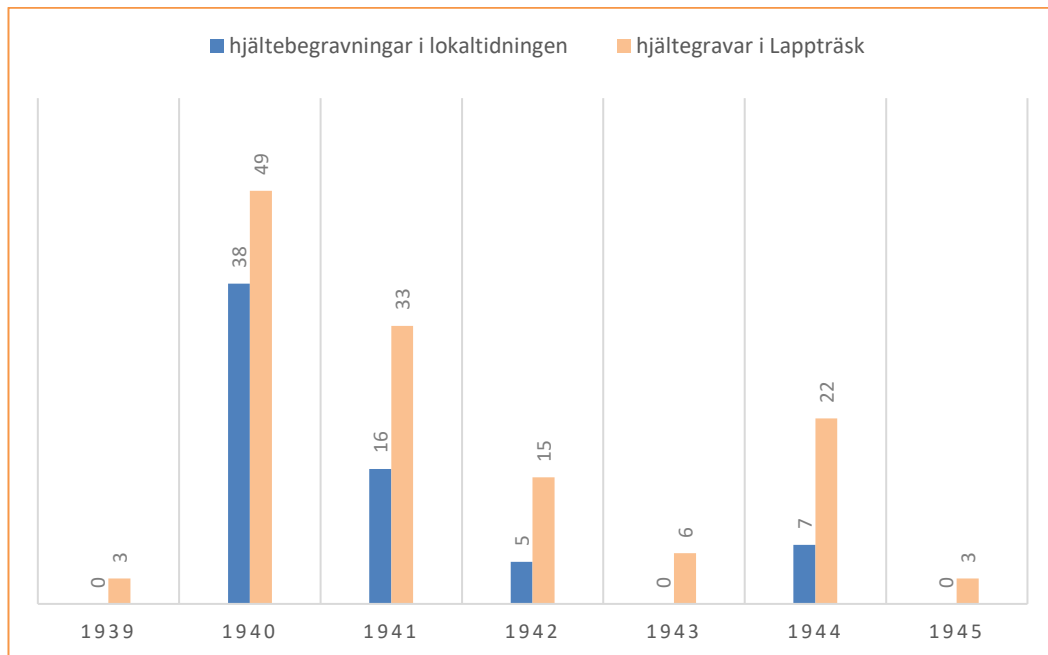
Hjältebegravningarna följde ofta en specifik ordning. De inleddes med jordfästning i kyrkan, sedan vandrade sorgeföljet till hjältegravarna. Vid graven höll prästen tal och församlingen sjöng, blomsterhyllningar gavs förutom av familj och vänner också av olika föreningar. Exempelvis var representanter för Lappträsk Lotta Svärd närvarande vid samtliga hjältebegravningar. Ifall det var vanligt med minnesstunder efter jordfästningen nämns detta inte i lokaltidningen.¹³⁴

Hjältebegravningarna nämns inte i kyrkorådets eller kyrkofullmäktiges protokoll, inte heller skildras de i Berättelserna över församlingens tillstånd för synodalmöten samt kyrkomöten åren 1932–1946. Dessa var bara en arbetsuppgift som tillkom med kriget. Hjältebegravningarna nämns desto mer i lokaltidningen. Allt som allt nämndes

¹³³ Doria: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/69247/stv_1943.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

¹³⁴ Korhonen & Kuvaja, 1995, s 696-697.

hjältebegravningar 66 gånger i lokaltidningen mellan åren 1939 och 1945, de flesta rapporterades i liknande tonart.

I diagrammet är medräknat dödsannonser, notiser, minnesskrifter och dylika skrifter. De stupade nämndes ofta flera gånger, kanske i en dödsannons, i en in memoriamskrivelse och ibland till och med i en kommunal notis om stupade orsbor.¹³⁵ Endast en del av de stupade nämndes i lokaltidningen vilket tydligt kan ses i diagrammet. Naturligt är att rapporteringen minskade under freden mellan krigen och då kriget för Finlands del var slut. Dödsannonserna är låga i jämförelse med den totala mängden stupade Lapträskbor, men det kan förklaras med att de finska satte in dödsannonsen i den lokala finska tidningen *Loviisan Sanomat* och många svenskspråkiga satte in dödsannonsen i *Hufvudstadsbladet*. En förklaring för den låga rapporteringen i lokaltidningen år 1944 kan också vara pengabrist. De närmaste hade eventuellt inte råd med en dödsannons.

De stupade var många och många av dem var det sorgligt nog aldrig möjligt att få tillbaka hem.¹³⁶

¹³⁵ ÖN, samtliga nummer mellan åren 1939 och 1945.

¹³⁶ ÖN 6.6.1940, nr 62 samt ÖN 13.6.1940, nr 65.

Den första hjältebegravningen som nämns i Östra Nyland var i juni 1940. En kungörelse om hjältebegravningen av fallna hjältar vars stoft inte Finska Staten förmått återlämna till hembygden utan vars stoft kvarblev vid fronten skulle arrangeras dagen därpå, den 9 juni 1940. I ett par nummer senare berättades det med djup inlevelse över den sorgliga tvåspråkiga gudstjänsten och jordfästningen.

Lokaltidningens reporter beskrev i tidningen den 13 juni 1940 gudstjänstdeltagarna som stora skaror, till och med tusentals människor som närvarade vid jordfästningen av 17 stupade Lappträskbor. Två gudstjänster, en finsk och en svensk, hölls i samband med hjältebegravningen, den svenska ledd av kyrkoherde Lundström i stora kyrkan och den finska ledd av pastor Partanen i lilla kyrkan. Skribenten nämnde att sorgeföljet var ännu längre då jordfästningen ute på kyrkogården inleddes. Skyddskåren marscherade upp till hjältegraven och ställde sig som en mur kring gravarna. Psalmen 494:s ”Stanna ungdom, och hör till” två första verser sjöngs. Därpå talade prostén om den viloplats som kyrkan ger de ej återvända och det minne de lämnar efter sig även om de inte återvänt.¹³⁷

Bottas, Verner
Eriksson, Emil
Eriksson, Jaakko
Fjäder, Harry
Hermansson, Armas
Koivisto, Sulo
Laakso, Olavi
Nieminen, Yrjö
Paavola, Vilho
Peltomaa, Arvo
Salo, Eino
Savander, Leo
Silfvast, Arthur
Sistola, Paavo
Sjögren, Einar
Slätis, Lars
Tallberg, Janne.

*De 17 stupade Lappträskpojarna
 vars stoft förblivit kvar vid fronten.*

Sedan vigdes de fallna männen till ro. Efter jordfästningen sjöngs psalmen ”Vår Gud är oss en väldig borg”. Härefter inleddes blomsterhälsningarna, först hyllades de fallna av sina familjer och vänner, sedan hyllades de fallna ännu av Lappträsk skyddskår och Lotta Svärd organisationen i Lappträsk. Lokaltidningens skribent tillade ännu i slutet av den vackra och sorgmodiga artikeln att det säkert kändes bittert för familjerna till de fallna att inte må jordfästa stoftet på sina kära, men att Gud säkert skulle låta smycka

¹³⁷ ÖN, 13.6.1940, nr 65, samt Psalmboken från 1819.

deras sista vilorum med vackra blommor ur naturen, samt låta en skön bris hämta med sig tacksamheten och kärleken från Lappträsk.¹³⁸

Då läraren Karl Stenvall lades till gravens ro sjöng hans elever ”Slumrande så tyst från sol och vår”. vid graven.¹³⁹ Sensommaren och hösten 1941 var tung för Lappträskborna. Under en period på tre månader jordfästes nio Lappträskpojkar. Endast under den första veckan i september 1941 hölls tre hjältebegravningar; då lades sex Lappträskbor till gravens ro.¹⁴⁰ Nämnvärt är också begravningen av lottan Astrid Törnblom vilken rapporterades om i Östra Nyland den 13 april 1944. Lappträsk lottan och sjuksköterskan, hemma i Norrby, hade jobbat bland smittosamma sjuka i ett fältsjukhus, hade själv fallit offer för en epidemisk sjukdom och sedan avlidit på ett militärsjukhus. Hon vigdes till gravens ro under andäktig ceremoni i Lappträsk kyrka. Norrby Lotta Svärd var väl representerat, likaså var kommunens och Östra Nylands Lotta Svärd representerat. Bland andra närvarande var Skyddskårens medlemmar, samt lottans familj och vänner.¹⁴¹ En notis och dödsannonsen för Hilding Schmeiser, underofficer vid tyska flygvapnet fanns i Östra Nyland den 20 juli 1944. Schmeiser, som fötts i Baden-Baden, var hemma från Lappträsk kyrkby. Hans plan hade skjutits ned i Focsani i Rumänien. Sörjande kvar blev föräldrarna i Lappträsk.¹⁴²

Naturligtvis skrev inte den svenskspråkiga lokaltidningen om alla hjältebegravningar, vissa omnämndes i Loviisan Sanomat. Det förekom också hjältebegravningar som inte nämndes i tidskrifterna. Reportagen om hjältebegravningar samt andra till ämnet relaterade reportage var en viktig och väldigt synlig del av kriget i lokaltidningen Östra Nyland. Under vinterkriget var rapporteringen väldigt känslös, ofta nämndes de fallna i flera olika sammanhang i tidningen. Ju längre kriget fortlöpte desto mindre skrevs det om hjältebegravningar och minnesskrifter blev färre om inte helt borta. I genomgången av lokaltidningen kan en apati skimtas, modlöshet och till och med kan en slags vanemässighet skönjas. Människor var tvungna att leva med verkligheten att hembygdens pojkar stupade och det kunde urskiljas i rapporteringen genom att

¹³⁸ ÖN, 13.6.1940, nr 65.

¹³⁹ ÖN, 18.9.1941, nr 103, samt finlandssvenska psalmboken från 1886.

¹⁴⁰ ÖN, 6.9.1941, nr 98 samt ÖN, 18.9.1941, nr 103.

¹⁴¹ ÖN, 13.4.1944, nr 40.

¹⁴² ÖN, 20.7.1944, nr 78.

dödsannonserna standardiserades och det som därutöver skrevs om de stupade minskade.

5.1.1 Hjaltegravgården

Vid kyrkorådets sammanträden diskuterades hjaltegravarna vid flera tillfällen. Hjaltegraven från första världskriget fanns vid gamla begravningsplatsen invid Lappträsk kyrka, men där fanns inte mer plats för fler gravar. På den nya begravningsgården hade en hjaltegrav utmärkts och den skulle nu fås i ett värdigt skick. På våren 1940 bestämde kyrkorådet att församlingen skulle stå för de allra nödvändigaste kostnaderna för att uppnå detta. För att minska på kostnaderna på transport av mylla föreslog kyrkorådet till kyrkofullmäktige att detta skulle skötas genom talkoarbete. Rådet föreslog att egendomsägarna skulle bidra med häst och man och de som inte ägde mark skulle bidra med manskraft. Vid sammanträdet föreslogs även en kommitté med uppgift att handha planerandet och genomförandet av arbetet med hjaltegraven. I förslaget som gick vidare till kyrkofullmäktige hade rådet också klargjort vilka som kunde vara med i kommittén; kyrkoherden Carl Lundberg och trädgårdsmästare Theodor Siberg från församlingen. Utöver dessa två behövdes två personer från kommunen, två skyddskårister samt två personer från Lotta Svärd.¹⁴³ Kyrkofullmäktige godkände kyrkorådets förslag att flytta pengar från gravkassan för att få hjaltegravgården i värdigt skick.¹⁴⁴

Ungefär ett år senare diskuterades hjaltegravgården i kyrkorådet igen. Församlingen hade fått en offert med två förslag på hur hjaltegravgården skulle planeras av Koti- ja Puutarhaliitto. Dessa hade enligt regel skickats vidare till Finlands arkitektförbund samt Finlands Bildhuggarförbunds Monumentkommitté. Kommittén hade förkastat offerten och föreslog istället en Helsingforsarkitekt för att uppgöra en plan. Kyrkorådet diskuterade ärendet och vidarebefordrade det till hjaltegravgårdskommittén.¹⁴⁵

¹⁴³ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 16.4.40 § 7.

¹⁴⁴ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkofullmäktiges sammanträde 19.4.1940 § 4.

¹⁴⁵ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkoråds sammanträde 31.3.41 § 3.

Kyrkofullmäktige bestämde vid sitt sammanträde samma dag att förbise arkitektförbundets förslag och godkänna Koti- ja Puutarhaliittos förslag. Diskuteras kan ifall beslutet gjordes på grund av att man inte ville vänta på ett nytt förslag som eventuellt inte skulle godkännas det heller. Det hade redan nu dröjt ett år med att få ett beslut i ärendet.¹⁴⁶ Saken lät sig vänta ännu ett år, då kyrkorådet på våren 1942, bestämde sig för att beställa marmorplattor och blommor till hjältegraven. Därtill bestämde kyrkorådet att skaffa den till hjältegravgårdens behövda myllan genom frivilliginsatser.¹⁴⁷

Lapträsk nya hjältegrav i slutet av 1940-talet. Monumentet ritat av Kurt Simberg avtäcktes 6 juli 1948. Fotot ur Niklas Jordas bildsamling.

Kyrkofullmäktige i Lapträsk församling behandlade vid sitt sammanträde den 23 september 1943 ärendet angående trängseln på hjältegraven och själva gravgården, samt hur problemet kunde lösas. En olust bland de personer som ägde mark kring den existerande gravgården kunde skönjas gällande viljan att donera eller byta ut areal för hjältegravgårdens utvidgning. Endast lantbruksrådet G. L. Rosenqvist hade anmält sig

¹⁴⁶ Protokoll fört vid Lapträsk kyrkofullmäktiges sammanträde 31.3.1941 §5.

¹⁴⁷ Protokoll fört vid Lapträsk kyrkoråds sammanträde 22.4.42 § 2.

frivillig att donera markytan som behövdes för att hjältegravgården kunde byggas ut. Kyrkofullmäktige beslöt att bordlägga ärendet och återuppta det då kriget var över.¹⁴⁸

5.1.2 Minnestavlor

Naturligt nog var intresset stort att införskaffa minnestavlor för byarna fallna hjältar då vinterkriget var över. Under mars och april månad 1941 skrevs det vid olika tillfällen i Östra Nyland om minnestavlorna i de olika byarna. Tillfället för dylika minnestavlor var lägligt, fredspakten mellan Finland och Sovjetunionen hade kommit i kraft ett år tidigare och fred rådde. De flesta byars ungdomsföreningar agerade som initiativtagare för införskaffandet av minnestavlor för dem som stupat i vinterkriget. Dessa tavlor placerades i byarnas ungdomslokaler, oftast intill minnestavlorna för dem som stupat i första världskriget.

Lindkoski bys ungdomsförening var först med att inviga en minnestavla för de i vinterkriget stupade. Den 18 mars 1941 rapporterades det i Östra Nyland att en minnestavla avtäckts på årsdagen för freden i minne för de Lindkoski män som stupat i vinterkriget. Minnestavlan införskaffades och avtäcktes med lokala ungdomsföreningens ”Hembygdens Vänner i Lindkoski” handlingskraft. Tavlan, gjord i svart marmor, hade fem namn graverat: *Lauri Antas, Cyrus Jordas, Gustav Lill-Smeds, Viljo Peltola, samt Arvo Peltomaa*, samtliga under vinterkriget stupade Lindkoskibor.

¹⁴⁸ Protokoll fört vid Lapträsk kyrkofullmäktiges sammanträde 23.9.1943 §3, samt ÖN, 28.9.1943, nr 107.

Minnestavlan som finns på väggen i Lindkoski ungdomslokal Lindarås. Foto taget av Linda Jordas 2018.

En högtidlig fest, tillika sorglig som respektfull, med mellan 200 och 300 samlade hölls i Lindkoski ungdomslokal "Lindarås" i samband med avtäckandet av minnestavlan. Festprogrammet innehöll tal från prosten Lundberg, samt ett tal av självständighetskrigsveteranen Nestor Lassas som i sitt tal betonade den tacksamhet gentemot hjältarnas offer som alltid måste kommas ihåg, samt de närvarande tvångsevakuerades tunga sorg.¹⁴⁹ I slutet av 1944 införskaffade ungdomsföreningen en likadan tavla för de Lindkoskibor som stupat under fortsättningskriget. Tavlan hade åtta namn; Erik Backas, Ernfred

Brändahl, Ernst Engberg, Gustav Knuts, Nils Knuts, Bruno Lassas, Helmer Lindroos och Eino Remola.

I mars 1941 meddelade Pockar ungdomsförening i lokaltidningen om den kommande minnestunden i Pockar ungdomsgård. En minnestavla skulle avtäckas den 6 april. Pockar ungdomsförening var initiativtagaren för införskaffandet av minnestavlan. Den gråa marmortavlan som avtäcktes av prosten Carl Lundberg innehöll namnet på de åtta pojkar från Pockar som stupat i vinterkriget: Yrjö Backman, Verner Bottas, Uno Ekman, Lauri Lahtinen, Holger Nybondas, Lars Slätis, Albin Stenius och Eino Tuomisalo. Två dagar efter avtäckningsceremonin kunde läsare i lokaltidningen ta del av det andäktiga tillfället. Festligheten hade fyllts av tal, psalmsång, poesiuppläsning samt traktering.¹⁵⁰

¹⁴⁹ ÖN, 18.3.1941, nr 31.

¹⁵⁰ ÖN, 29.3.1941, nr 35 samt ÖN, 8.4.1941, nr 39.

5.1.3 De stupades dag

De stupades dag började finländare högtidlighålla till minne av de som stupat i andra världskriget. Dagen högtidlighölls för första gången den 19 maj 1940. Dagen var ett initiativ av marskalk Gustaf Mannerheim som ville ha en minnesdag för både de som hade stupat i inbördeskriget 1918 och de som hade stupat i vinterkriget 1939–1940. Ofta ingick en minnesgudstjänst till högtiden, dagen var också en allmän flaggningsdag.

De stupades dag, den 19 maj 1940, firades också i Lapträsk kyrka. Dagen innan, den 18 maj, påminde församlingen Lapträskborna om den uppkommande festgudstjänsten. I notisen informerades det att speciella platser reserverats för stupade soldaters familjer, de lokala vapenbröderna samt andra till högtiden nära relaterade personer. I samma artikel nämndes det att den till samma dag planerade hjältebegravningen och minnesstunden för de försvunna stupade Lapträskpojarna hade flyttats framåt på grund av tidsbrist. Senare i maj rapporteras det i Östra Nyland att gudstjänsten på de stupades dag var mycket väl besökt, kyrkan, såväl den svenska som finska gudstjänsten hade varit fylld till sista plats. Därav kunde reportern meddela att den kollekt som samlats in på den svenska såväl som den finska gudstjänsten med sina 4 879,25 mk utgjorde den största kollekt Lapträsk församling någonsin samlat in.¹⁵¹

Året därpå, den 15 maj 1941 informerade Lapträsk församling åter i lokaltidningen om högtidligheterna på de stupades dag. Dagen började med uppvaktningen vid hjältegravarna samt efterföljande gudstjänst på bägge språken. Lapträsk församling önskade att de flesta vapenbröder skulle närvara tillfället samt att de som deltog i riksmarschen skulle ta sig en paus och delta i gudstjänsten. Lottorna, vapenbröderna, skyddskårsmedlemmar, prästerskap samt andra närvarande gick tillsammans till hjältegravarna. Processionen gick efter en blåvit fana buren av officerare, följd av Lapträsk skyddskår, Lapträsk Lotta Svärd och sedan allmänheten. Prosten Lundberg och pastorerna Smeds och Rosenqvist hjälptes åt vid graven med den högtidliga

¹⁵¹ ÖN, 18.5.1940, nr 54, samt ÖN, 25.5.1940, nr 57.

ceremonin och med hjältebegravningen som tog plats denna dag. Prosten Lundberg lade tre försvunna Lappträskpojkar till gravens ro. De försvunna fallna var *Laitinen, Johannes; Niemi, Hugo samt Stenberg, Sven*. Då högtiden vid hjältegravarna var över följdes samtliga åt till hjältegravnen från år 1918, där en kransnedläggning tog plats innan gudstjänsten. Dagen till ära fick kyrkbesökarna i den överfulla kyrkan vara närvarande då pastor Rosenqvist mottog löftet av 23 lottor.¹⁵²

Under fortsättningskriget firades de stupades dag i liknande tecken. Den högtidliga gudstjänsten efterföljdes av kransnedläggning vid hjältegravarna och avslutades oftast med traktering i den svenska skolan i Lappträsk kyrkby. Församlingen informerade varje år om den stundande gudstjänsten och efteråt nämndes festligheterna också i lokaltidningen.¹⁵³

5.2 Arbetet bland de tvångsevakuerade

Då vinterkriget härjade blev över 400 000 finländare utan hem. Inte bara förstördes deras hem de var också tvungna att lämna allt bekant och kärt efter sig och fly då ryska trupper stormade fram. Denna stora grupp av tvångsevakuerade finländare placerades runtomkring på olika orter i Finland. Av dem som evakuerats kom vissa att kunna återvända hem, andra hade förlorat sin bakgrund för evigt.

Tvångsevakuerade anlände till Lappträsk från de olika områden ryska trupper ockuperat vid östgränsen, både under vinterkriget och fortsättningskriget. Många är historierna om hur de karelare som återvänt hem under freden mellan krigen åter igen fick fly, med inte mycket mer än kläderna på kroppen då fortsättningskriget utbröt. På lokaltidningens sidor diskuterades de evakuerade ur två olika synvinklar; var de evakuerade skulle placeras och hur de skulle omhändertas. Församlingen fick göra ett

¹⁵² ÖN, 15.5.1941, nr 52 samt ÖN, 27.5.1941, nr 56.

¹⁵³ ÖN, 12.5.1942, nr 51, ÖN, 20.5.1944, nr 54 samt ÖN, 25.5.1944, nr 56.

stort arbete i att ge dem ett hem och en plats i kyrkan, även om det verkar som om de evakuerade trivdes bäst i sällskap med varandra.¹⁵⁴

I Lappträsk placerades evakuerade familjer från Hogland, S:t Johannes, Säkkijärvi, Vederlax och Viborg. Lappträsk fick också tidvis motta evakuerade från Helsingfors. Många Helsingforsbor måste fly undan de konstanta bombningarna. Hundratals civila sökte skydd i Lappträsk under vinterkriget. I mars år 1940 inhystes 793 civila i skolor, ungdomsgårdar och privathem i de södra byarna i Lappträsk. Skolorna lades ner runtom i Lappträsk under vinterkriget för att kommunen skulle kunna inhysa den stora mängden evakuerade som nu fanns i kommunen. Häribland fanns tvångsevakuerade från Karelen och huvudstadsregionen. Men den stora vågen var ännu på kommande.

I juni år 1941 fanns det dryga 800 tvångsevakuerade i Lappträsk. Men under de kommande månaderna flyttade ca 300 Vederlaxbor tillbaka till Vederlax, efter att Finland återtagit området i kriget mot Ryssland.¹⁵⁵ När dessa hade anlänt hem igen fick Lappträsk ett tack från Vederlax. Tackbrevet publicerades i Östra Nyland. Brevet, som hade skickats till Lappträsk kommun av Vederlax kommun, hade lästs upp på kommunalfullmäktiges möte. I brevet tackade de återvända Vederlaxborna kommunen, församlingen och invånarna i Lappträsk för den vänlighet de fått uppleva under sin tid som evakuerade i Lappträsk. De ville speciellt utsträcka ett tack till invånarna i de södra svenskspråkiga byarna av Lappträsk, där de flesta av Vederlaxborna blivit inhysta. Även om språkbarriären fanns mellan lokalbefolkningen och Vederlaxborna, upplevde Vederlaxborna att de blivit väl omhändertagna. Vederlax kommunfullmäktige trodde sig, på kommunen invånares berättelser, kunna meddela att samtliga återvända Vederlaxbor samt de hushåll där de fått stanna i Lappträsk varit nöjda med erfarenheten. På kommunalfullmäktigemötet i Lappträsk skrevs ett svar till Vederlax. I svarsbrevet ville kommunalfullmäktige i Lappträsk å sin och sina invånares del tacka för omtänksamhet och tiden de fått spendera tillsammans med Vederlaxborna. I brevet beskrevs också Lappträskbornas förnöjelse över hur väl Vederlaxborna passat in i byarna under den tid de stannat där. Sist ville Lappträsk

¹⁵⁴ Lappträsk församlings tillstånd under åren 1937–1941 för 1943 års kyrkomöte.

¹⁵⁵ Korhonen & Kuvaja, 1995, s 750.

kommunalfullmäktige önska Vederlaxborna lycka och välmående nu när de fått återvända till sin älskade hemort.¹⁵⁶

När den första vågen av evakuerade anlände under vinterkriget placerades de först i skolor och ungdomslokaler i olika byar och inhystes också hos lokala familjer. Även församlingen beredde utrymme för de evakuerade. Kyrkofullmäktige bestämde vid sitt sammanträde i maj 1941 att rum i kaplansgården, i prostgården samt en liten byggnad på prostgården skulle upplåtas för evakuerade.¹⁵⁷ Förutom evakuerade personer mottog Lappträsk också boskap under sommaren 1941.¹⁵⁸

Följande våg av tvångsevakuerade kom till Lappträsk i november 1941, till stor del från Säkkijärvi. Antalet evakuerade som sökte skydd i Lappträsk var nu ca 540. Av dessa evakuerade fanns det många familjer som återvänt under mellanfreden och fått fly från sina hem igen. Under resten av fortsättningskriget fortsatte de tvångsevakuerades mängd att öka och på sin höjd kunde mängden evakuerade uppräknas till 1/5 del av befolkningen med 919 personer år 1946. Efter kriget sökte sig många evakuerade familjer till städer efter jobb och redan 1950 var de personer som var hemma från Karelen runt 440.¹⁵⁹

Prästerskapet firade andakter med de evakuerade i ungdomslokalerna och välkomnade de nya inflyttade in i församlingen. Det finns inga tecken på att de evakuerade antogs som förbipasserande gäster. Då de evakuerades eget prästerskap inte flyttat till Lappträsk, blev lokala prästerskapet de som skötte dop, vigslar och begravningar. Utöver det nödvändiga, ansåg prästerskapet, var de nyinflyttade inte intresserade av församlingslivet. De gick sällan i gudstjänst och deltog endast sporadiskt i läsförhören. Prosten Lundberg nämner i officiella dokument 1942 att han inte kunnat se något nämnvärt förtroende byggas upp mellan de tvångsevakuerade och lokalinvánarna. Han påpekade dock att inga större svårigheter hade förekommit, de evakuerade höll sig fortfarande mest för sig själva.¹⁶⁰ Kanske kände de av ett motstånd bland de lokala,

¹⁵⁶ ÖN, 10.2.42, nr 16.

¹⁵⁷ Protokoll fört vid Lappträsk kyrkofullmäktiges sammanträde 11.5.1941 §1.

¹⁵⁸ Korhonen & Kuvaja, 1995, s 750.

¹⁵⁹ Korhonen & Kuvaja, 1995, s 751.

¹⁶⁰ Lappträsk församlings tillstånd under åren 1937–1941 för 1943 års kyrkomöte, samt Lappträsk församlings tillstånd under åren 1942–1946 för 1948 års kyrkomöte.

men säkert var att språkbarriären utgjorde ett stort problem i de södra byarna. Längre förväntade de flesta, både evakuerade och lokala, att situationen när kriget var över kunde återgå till det normala. Men ju längre fortsättningskriget varade måste bägge parter inse att situationen var bestående.

5.2.1 Snabbkolonisationen under åren 1940–1941

Vinterkriget avslutades i mars 1940 med Finlands bittra förlust mot Sovjetunionen. Freden i Moskva innebar för Finland stora förluster i markområden till exempel östra delen av Viborgs län. Kriget lämnade ca 400 000 finländare utan hem och en möjlighet att försörja sig.

Under 1940–1941 genomfördes snabbkolonisationen i snabb takt. Då kriget var över insåg finska makthavande att situationen med nästan en halv miljon hemlösa var ohållbar utan drastiska medel. Lagen om snabbkolonisation av den förflyttade befolkningen eller kort kallat snabbkolonisationslagen drevs igenom raskt under sommaren 1940. Någon verklig betydelse kom lagen inte att hinna få i och med fortsättningskriget, men snabbkolonisationen hämtade med sig stora förändringar i stora markägares vardag. De evakuerade blev tilldelade både statlig och tvångsinlöst odlingsjord samt skogsmark. Enligt snabbkolonisationslagen skulle jord som inte brukades aktivt tvångsinlösas. Genom detta kom församlingens markegendom att bli aktuell. Snabbkolonisationen genomfördes av snabbkolonisationskommissionen. Pressen ställde sig oftast väldigt negativt inställning till snabbkolonisationslagen och således skrevs det mycket om snabbkolonisationen i tidningarna, likaså i Östra Nyland.

Redan under sommaren 1940 diskuterades snabbkolonisation för att hjälpa de evakuerade också i Lappträsk. Församlingens kyrkofullmäktige diskuterade vid sitt sammanträde i juli 1940 om möjligheten att donera 4 tomter med 14–15 ha odlingsjord och ca 10 ha skog. Detta fanns med i lokaltidningen ett par dagar senare. Församlingens kyrkofullmäktiges beslut att överlåta 4 odlingslägenheter från församlingens ägo till de tvångsevakuerade väckte säkert diskussion. Det mesta av

församlingens odlingsjord var redan utarrenderat, och om församlingen gav jord till snabbkolonisationen måste arrendatorerna ersättas.¹⁶¹ I en sektion av lokaltidningen som kallades ”Hembygden” kunde läsarna i oktober 1940 läsa att snabbkolonisationsnämnden gjort sitt beslut över vilka av församlingens markägor som skulle säljas till snabbkolonisationen. Beslutet löd att ca 145 hektar odlingsmark hade pålats ut för snabbkolonisationens behov, samt 100 hektar skog hade överlåtit till samma behov. Den tilltänkta markytan låg inte i de centrala delarna av kyrkbyn, utan till stor del på outbyggda områden på andra sidan den stora riksvägen som gick igenom byn. Genom denna beräkning skulle församlingen förbli med 48 hektar odlad jord och 53 hektar skog. Kyrkofullmäktiges styrelse var orolig över huruvida den skogsmark som förblev i församlingens ägo skulle räcka för uppvärmning av kyrka, prostgård, kaplansgård samt andra byggnader. Kyrkofullmäktige föreslog att ifall församlingen fick behålla mer skog kunde mer odlingsjord ges till förmån för evakuerade.¹⁶²

Snabbkolonisationen för de evakuerade fortsatte under år 1941. Lappträsk kommun planerade utbryta ca 200 hektar i markegendomar. Detta meddelades i lokaltidningen Östra Nyland den 22 februari. Kommunen planerade dela dessa egendomar bland de Säckijärvibor som var inhyta i privata hem runtom i Lappträsk. Markområdena varierade mellan odlingsjord på ca 15 hektar till mindre jordmarker med endast ett fåtal hektar odlingsjord. De små jordmarkerna planerades för evakuerade vars jobb inte var förankrat i jordbruk. Församlingsbor kunde 22 februari 1941 läsa i lokaltidningen om en donation på sju jordbruksegendomar till förmån för snabbkolonisationen, donationen hade diskuterats och godkänts samma dag vid kyrkofullmäktiges sammanträde.¹⁶³ Den 27 februari meddelades det i lokaltidningen att kyrkofullmäktige beslutat att avstå från sammanlagt 211 hektar av församlingens mark till förmån för snabbkolonisationen. Detta betydde att Lappträsk församling gav upp stora delar av sin markegendom. Åkrar, skog och annan mark till ett total av 211 ha betydde en rejäl minskning av församlingens ägor. Kyrkofullmäktige ville återigen

¹⁶¹ Protokoll fört vid Lappträsk församlings kyrkofullmäktige 23.7.1940 §1 samt ÖN 25.7.1940.

¹⁶² Protokoll fört vid Lappträsk församlings kyrkofullmäktige 5.10.1940 §2 och §3, samt ÖN, 15.10.1940, nr 117.

¹⁶³ Protokoll fört vid Lappträsk församlings kyrkofullmäktige 22.2.1941 §2, samt ÖN, 22.2.1941, nr 21.

påpeka att detta beslut lämnade alltför lite skogsmark kvar i församlingens ägo. Samtliga närvarande vid kyrkofullmäktiges sammanträde anmälde besvikelse och oro över hur lite skogsmark som kvarblev i församlingens ägo samt det dåliga pris som snabbkolonisationen betalade för såld skog.¹⁶⁴

Snabbkolonisationen måste ha varit en stor besvikelse för församlingens ledning, för i december 1941 var kyrkofullmäktige tvungen att flytta över 25 000 mk från kassan för kyrkoreoveringar till det vanliga församlingsarbetet. Församlingen hade nämligen inte fått betalningen för den åker och skogsmark de gett till snabbkolonisationen under det gångna året.¹⁶⁵

Även om kyrkofullmäktige våren 1942 gjorde upp planer för att beräkna de resterande tomtplatserna i församlingens ägo under nämns inte flera donationer av jord eller skog till förmån för de evakuerade.

5.2.1 Lappträsk Fria Vårdcentral

Lappträsk Fria Vårdcentral grundades i december 1939 för att sörja för reservistfamiljerna och de tvångsevakuerade som bodde i Lappträsk. Behovet för en dylik vårdcentral ansågs vara stort. Vid det första sammanträdet valdes styrelsemedlemmarna till den nybildade vårdcentralen. Prosten Carl Lundberg blev vald till vice ordförande.¹⁶⁶ Kyrkorådet tog upp prostens uppgift i vårdcentralen i slutet av samma år. Vid sammanträdet beslöt kyrkorådet att prostens skulle fortsätta som församlingens representant i Lappträsk Fria vårdcentral.

Av Fria Vårdcentralens verksamhet kan nämnas de årliga donationerna till församlingen för att delas ut bland de hjälpbehövande i Lappträsk. Då Lappträsk invalidfonds stadgar inte nämnde de evakuerade donerade Lappträsk Fria Vårdcentral

¹⁶⁴ Protokoll fört vid Lappträsk församlings kyrkofullmäktige 22.2.1941 §2, samt ÖN 27.2.1941, nr 23.

¹⁶⁵ Protokoll fört vid Lappträsk församlings kyrkofullmäktige 4.12.1941 §1.

¹⁶⁶ ÖN, 9.1.1940, nr, 2.

pengar till utdelning med stipulationen att dessa skulle ta de evakuerade som var i behov av monetär hjälp i betraktande. Fria Vårdcentralen gav donationer mellan tjugo och trettiotusen mark till Lappträsk Invalidfonds utdelningar ända till sommaren 1950 då organisationen slutade samla pengar till förmån för Lappträsk Invalidfond.¹⁶⁷

Vårdcentralen planerade också ordna symöten tillsammans med församlingen och Marthaföreningen för att ge de evakuerade kvinnorna en möjlighet till social tillvaro. Ett dylik möte arrangerades i januari 1941 i Pockar svenska skola. Pockar marthorna bjöd på te och tilltugg, Fria Vårdcentralen delade ut garnnystan och pastor Smeds höll ett tal om rotlösheten och hemmet hos Gud.¹⁶⁸

Efter årsmötet i början av februari 1941 kunde ordsbor i lokaltidningen läsa om hur Fria Vårdcentralen verkat under sitt första verksamhetsår. Årets revisionsberättelse samt verksamhetsberättelse fanns att läsa, den ekonomiska biten var förstås detaljerat beskriven i artikeln. Fria Vårdcentralens inkomster var 159 254,35 mk under det första verksamhetsåret. Av denna inkomst gavs ekonomiskt understöd åt de evakuerade, stupade soldaters familjer och reservisters familjer. Ett hushåll som blivit bombarderat i kriget fick 3 279 mk för att reparera skador. Fältsjukhusen gavs dryga tjugotusen mark. Tydligt var att den Fria Vårdcentralen var en stor hjälp för dem som var i knipa, de evakuerade fick det största stödet vilket kan ses som en reaktion mot att församlingens hjälpfonder inte tog i beaktande de stupades familjer eller invaliderades familjer som var evakuerade.¹⁶⁹

Fria Vårdcentralen delade upp verksamheten bland de evakuerade i fem olika verksamhetsområden: den andliga vården som sköttes av församlingen, arbetsvården, den ekonomiska hjälpen, hälsovården och skolgång. Till den andliga vården räknades t ex de symöten som arrangerats samt det arbete prästerskapet gjorde för att hålla upp modet hos dem som så starkt lidit av kriget. Arbetsvården samlade till sig de arbetslösa för att göra kläder åt de evakuerade och åt soldater i Lindkoski skola. Den ekonomiska hjälpen var uppbyggd genom penninginsamlingar i socken, samt peng- och

¹⁶⁷ Protokoll fört vid Lappträsk församlings kyrkoråd 11.7.1945 §3, samt protokoll fört vid Lappträsk invalidfonds sammanträde 6.7.1950 §2.

¹⁶⁸ ÖN, 1.2.41, nr 12.

¹⁶⁹ Protokoll fört vid Lappträsk församlings kyrkoråd 11.7.1945 §3.

klädesdonationer från Fria Vårdcentralens länskrets. Hälsovården sköttes av prosten Lundbergs hustru. Prostinnan Elin Lundberg med medhjälpare hade samlat stora donationer av både kläder, porslin och annat behövligt från lokalbefolkningen, samt hade gruppen samlat in dryga 34 000 mk i ekonomiskt stöd. Kläddonationer hade nått över 1400 personer och dryga 2 000 personer hade fått ekonomisk hjälp. Skolverksamheten gav de evakuerade barnen möjlighet att närvara vid söndagsskolan samt skriftskolan. Utöver dessa stödfunktioner delades också tidskrifter ut bland de evakuerade.¹⁷⁰

¹⁷⁰ ÖN, 15.2.1941, nr 18.

6 Sammanfattning

Avsikten med denna undersökning har varit att svara på fyra frågor utgående från forskningsmaterialet. Frågorna lyder:

1. På vilket sätt påverkade andra världskriget Lappträsk församling och dess verksamhet?
2. Hur byggdes den diakonala verksamheten upp i Lappträsk församling under andra världskriget?
3. Hur och på vilket sätt påverkade de tvångsevakuerade församlingen och dess verksamhet?
4. Vilken roll hade lokaltidningen som informationskanal för församlingen under krigsåren?

På vilket sätt påverkade andra världskriget Lappträsk församling och dess verksamhet?

Kyrkan har i historien alltid haft en stark roll under krigstider och andra världskriget blev inget undantag. Vinterkriget och fortsättningskriget präglade många aspekter av församlingslivet i Lappträsk. I vardagen, i oron över de kära så långt borta, i fattigdomen och i nöden, i bristen på så gott som allt fanns församlingen med.

Verksamheten fortsatte i många avseenden som vanligt i församlingen. Gudstjänster firades, ungdomar gick i skriftskola, barn döptes och de avlidna jordfästes. Församlingen förde bokföringen över församlingsbornas flytt från och till Lappträsk. Men då jag går igenom de officiella handlingarna från krigstiden kan jag skönja en skiftning i organiseringen av verksamheten. Läsförhören avbokades vintern 1940 på grund av flyglarm, stora samlingar kunde inte med gott samvete samlas ihop under vinterkriget. Gudstjänster firades mörklägda kvällstid så att bombplanen inte kunde se att kyrkan var fullsatt av gudstjänstbesökare.

Skriftskolan kunde inte hållas då vårbruk var på gång, ungdomarna behövdes på åkrarna då deras fäder var vid fronten. Lappträsk hade alltid varit ett agrart samhälle och en stor del av ortsborna tjänade ännu på 1940-talet sitt levebröd på jordbruk. Ett klagobrev skrevs till församlingen då lokala jordbrukare ansåg att församlingen hade haft skriftskola då barnen behövdes på åkrarna. De lokala jordbrukarna ville att församlingen skulle flytta skriftskolan i sin helhet till hösten. Men då de flesta ungdomarna gick in i arbetslivet direkt efter konfirmationen ville kyrkorådet inte gå med på detta. Värt att notera att jordbrukarna inte hotade med att hålla ungdomarna hemma. Vid denna tid var skriftskolan ännu så tvingande att den tanken inte ens nämndes.

En bild börjar målas upp av en församling vars personal fick jobba hårt för att genomföra den vanliga församlingsverksamheten i det krigshärjade landet. Församlingens personal var kända för att jämka då det behövdes och för ett gott samarbete.

Den arbetsbörda som församlingens personal fick på grund av kriget var enorm. Församlingens personal liksom kyrkobyggnaderna som låg i centrum av Lappträsk blev ett centrum, ett stöd och en stor resurs under andra världskriget. Kort sagt var kyrkan ett centrum i Lappträsk under andra världskriget.

Kyrkoherde Carl Lundberg var naturligt nog en av de mest betydelsefulla personerna i Lappträsk genom sitt arbete och engagemang i samtliga hjälporganisationer. Han hade varit kyrkoherde i Lappträsk redan i över tio år, och innan dess tjänat som kaplan i församlingen. Han kände alla i Lappträsk och alla visste vem han var. Kyrkoherde Lundberg var aktiv i nästan alla organisationer, kyrkliga såväl som samhällliga. Han var ordförande i Lappträsk församlings kyrkoråd såväl som kyrkofullmäktige. Han var ordförande i Lappträsk Invalidfond, samt i det arbetsutskott som jobbade för de krigsvärnlösa barnen i Lappträsk. Kyrkoherden var också ordförande i Söndagskolkretsen. Utöver de kyrkliga ansvarsposterna kyrkoherden höll var han också vice ordförande för Lappträsk Fria Vårdcentral. Han var också väldigt aktiv i arbetet för att hjälpa de evakuerade, till den grad att han inhyste evakuerade i sitt hem.

Kyrkoherden eller en av prästerskapet representerade kyrkan i Lappträsk Skyddskår, Fria Vårdcentralen och andra organisationer som uppkom under krigsåren. Prästerskapet samarbetade med Lotta Svärd rörelsen och Marthaföreningen. Förövrigt genomgick personalen stora förändringar under krigsåren vilket säkerligen ökade ytterligare på kyrkoherdens arbetsbörda. De flesta församlingsprästerna byttes ut mellan 1940 och 1945. Tur nog var kyrkoherden erfaren i sitt yrke. Kyrkoherde Lundberg som varit präst redan under inbördeskriget kunde också dela med sig av sin erfarenhet åt de andra prästerna i arbetslaget då kriget utbröt. Hjaltebegravningarna kom att utgöra en stor arbetsuppgift för prästerskapet under krigsåren. Likaså kom sorgebuden från fronten att vara en arbetsuppgift för prästerskapet. Prästerskapet var med på Lotta Svärds, Lappträsk Skyddskår så väl som på Vapenbrödernas fester och evenemang och aktiva på så gott som alla plan i kommunen.

I församlingen tjänstgjorde tre olika svenskspråkiga kantorer och en finskspråkig kantor under krigsåren. Kantorerna var med på Lotta Svärds fester, spelade på hjaltebegravningar och exempelvis var den finska kantorn, Ilmari Kilpiä aktiv inom diakoniarbetet. Församlingen hade två diakonissorna under första delen av 1940-talet, den ena fick stanna i tjänsten knappt ett år och den andra blev anlitad år 1944. Diakonissanstalten tvingade diakonissan Alfthan att avgå, endast ett år efter att hon kommit till Lappträsk församling. Orsaken till avgången lär skall ha varit att diakonissan hade ingått äktenskap. Olyckligtvis såg Diakonissanstalten inte på äktenskapet med blida ögon utan avskedade diakonissan bums. Detta ledde till att Lappträsk församling fick fungera utan diakonissa under krigsåren. Diakonissan Elvi Skarin kom till församlingen 1944 då kriget redan var över.

Förvaltningen i församlingen var stabil. Kyrkorådet och kyrkofullmäktige sammanträdde någorlunda regelbundet under krigsåren. Varken kyrkorådet eller kyrkofullmäktige hade ett stort utbyte av förtroendevalda under krigsåren. De flesta förtroendevalda var bönder eller lärare.

Kriget hämtade också med sig ett stort projekt för församlingen. Arbetet med den nya hjaltegravgården innebar en stor arbetsbörda för alla, allt från kyrkofullmäktige till enskild församlingsbo. Nybygget av hjaltegraven krävde allas hjälp för att projektet

skulle kunna genomföras. Församlingen stod för de flesta kostnader, församlingsborna ställde upp i talkoarbetet. Präster och kantorer tog på sig ansvaret att upprätthålla ordningen på hjältegravan. Hjältegravan kom att kosta församlingen stora summor i både pengar och arbetskraft, men ingenstans i de officiella handlingarna kan skönjas någon tvekan ifall församlingen skulle betala för att bygga en dyr och fin grav för ortens stupade hjältar under de ekonomiskt kärva krigsåren. Planerna, genomförandet och upprätthållandet behandlades vid så väl kyrkofullmäktiges som kyrkorådets sammanträden. I de olika protokollen kan skönjas en stark vilja bland församlingsledarskapet att få hjältegravgården i ett för hjältar värdigt skick. Vanliga gravstenar var inte nog för hjältegravan. Stora summor lades ned på att inskaffa marmorplattor, för att fylla ut jorden på gravplatsen, plantera blommor, för att inte tala om den kostnad som budgeterades för omhändertagandet av gravgården. Även om flera organisationer, däribland Lotta Svärd rörelsen och Vapenbröderna i Lappträsk, var involverade i hjältebegravningarna var det församlingen som stod för de flesta kostnaderna. Därtill behövdes frivilliga insatser som församlingsborna gav i form av donationer av jord och arbetskraft. Församlingen betalade också begravningskostnaderna för de mindre bemedlade församlingsborna vars närmaste anhöriga hade stupat i kriget.

Kriget förde med sig en nationalistisk anda som också syntes i församlingens verksamhet. Kyrkorådet visade sin nationalistiska sida då den beslöt att donera 100 mark till minnet av varje stupad Lappträskbo. Lappträsk präster var medlemmar i Lappträsk Skyddskår. Hjältebegravningarna, och den högtidliga minnesdagen för stupade som centerades kring kyrkan var två andra väldigt starka nationalistiska händelser som församlingen tog an sig under kriget. Över 130 Lappträskbor stupade i andra världskriget. På en ort med ca 5000 invånare måste det ha varit en märkbar förlust och en oerhörd sorg. Vardag i församlingen blev allt från kollekter till förmån för dem som lidit mest av kriget till stora bidrag genom de olika fonder som grundades för att hjälpa dem som invalidiserats i kriget eller de familjer som förlorat någon i kriget.

Innan kriget var församlingen bland Lappträsk största egendomsägare, med många byggnader och stora mark- och skogsområden i sin ägo. Snabbkolonisationen innebar

församlingen en enorm förändring i denna bemärkelse. Den statliga lagstiftningen yrkade på församlingen att sälja stora delar av sin egendom till förmån för de evakuerade. Försäljningspriset var lågt och församlingen liksom alla andra som upplät mark- eller skogsområden till snabbkolonisationen gjorde det inte i hopp om vinst. Frivilligheten blandades med tvång, och samtliga, allt från Lappträsk kyrkofullmäktige till enskild församlingsbo, var oroliga över den situation som snabbkolonisationslagen försatte Lappträsk församling i. Oron över hur uppvärmningen av kyrkans byggnader skulle ordnas med alltför liten skogsegendom var stor och helt motiverad. Bittert var säkerligen också det faktum att betalningen för mark- och skogsområdena lät vänta på sig.

Den största förändringen till Lappträsk församling kom med den plötsliga befolkningsökningen då kommunen tog emot över 800 tvångsevakuerade i början av 1940-talet. Den finska gudstjänsten blev för stor för den lilla kyrkan, församlingens prästerskap var överarbetade då de tog hand om både de svensk- och finskspråkiga församlingsborna. Vågen av evakuerade resulterade i att församlingen delades i två, Lappträsk svenska församling och Lapinjärven suomalainen seurakunta.

Hur byggdes den diakonala verksamheten upp i Lappträsk församling under andra världskriget?

Lappträsk församling hade ingen diakonissa under merparten av andra världskriget. Hur det diakonala arbetet byggdes upp under dessa år blir oklart i de officiella handlingarna, ärendet diskuteras inte vid sammanträden. Diakonissan Alfthan hade jobbat med tuberkulospatienter och hjälpt kommunens läkare under det år hon jobbade i församlingen. Vem som tog över hennes arbete nämns inte, eventuellt lyckades kommunen anställa en sjuksköterska. Det som diskuteras ger bilden av att diakonin i församlingen långt fungerade med frivilligas insatser och prästerskapets arbetsinsatser. Diakoniarbetet tog också under 1940 en form av ett mer socialt arbete då hjälpfonder grundades. Monetära understöd blev vardag. På initiativ av kyrkorådsmedlemmen Aron Stenberg började kyrkorådet fundera på att grunda en fond för att hjälpa de

invalidiserade och de stupades anhöriga var möjlig. Kyrkorådets protokoll nämnde Stenbergs argument för en fond vara det att han tyckte församlingen inte skulle sätta pengar på blomsterkransar vid hjältebegravningar. Visst var det säkert dyra kransar som lades ner på gravarna, men en orsak var säkert den ständigt ökande mängd fattiga och ensamförsörjande församlingsbor kriget hämtade med sig. En annan var församlingens svaga diakoniarbete. Hur som helst fick grundandet av den första fonden, Lappträsk Invalidfond, igång en lavin av offervilja i kommunen. församlingsbor, föreningar och Lappträskföretag, donerade stora och små summor. I efterspelet av den första fondens framgång startades flera andra fonder till minnet av stupade soldater som lydde under den ursprungliga fonden, vilket gjorde att de utbetalningar som gavs två gånger om året snabbt steg till ansenliga summor.

Denna utveckling av det diakonala arbetet hände bara på ett par månader under våren 1940. Så tog vinterkriget slut. Freden varade inte länge och hjälpbehovet växte fortfarande. Då stadgan för Lappträsk Invalidfond skrevs trodde antagligen ingen att Finland skulle vara i krig igen inom ett år. Det första som kyrkofullmäktige därför fick ta itu med när fortsättningskriget kom igång var en förändring av stadgan för Lappträsk Invalidfonds stadgan. Naturligtvis skulle de som invalidiserats i fortsättningskriget också få ekonomiskt stöd, för att inte tala om de familjer som förlorat en familjemedlem. Lappträsk invalidfond mottog ett klagomål som yrkade på snabb utdelning av tillgångarna, men Invalidfondens styrelse slog ned det förslaget. En skrivelse från missnöjda församlingsbor inkom i slutet av 1941 till fondstyrelsen. Missnöje uttrycktes över hur fondstyrelsen hade delat ut det monetära stödet. Skrivelsen kunde även ses som ett försök till att fondmedlen skulle tilldelas enbart vinterkrigets offer. Det fanns en vilja bland en del församlingsbor att Lappträsk Invalidfonds pengar skulle delas ut på endast några år. Men kyrkofullmäktige beslöt då vid ett sammanträde att även fortsättningskrigets invalider och stupades anhöriga skulle tas i beaktande. Lappträsk kyrkofullmäktige ändrade på stadgarna flera gånger under de kommande åren för att Lappträsk Invalidfonds styrelse skulle kunna beakta allt fler grupper som lidit av krigets fasor.

Under fortsättningskriget fortsatte donationerna att strömma in på Lappträsk Invalidfonds konto och församlingsborna insåg snabbt att behovet av hjälp inte gällde bara de som lidit av vinterkriget.

Fondstyrelsen delade ut monetärt stöd två gånger om året, och vid varje utdelning skrevs en detaljerad lista ned på vem fick pengar, var de bodde och hur mycket varje familj fick. Lappträsk Invalidfond fortsatte att dela ut monetärt stöd till församlingsbor fram till början av femtiotalet. Under dessa år stöddes ensamförsörjande mödrar som förlorat sin man i kriget, invalidiserade soldater, föräldrar till invalidiserade eller stupade soldater. Fondstyrelsen understödde också personer som bodde på annan ort men som varit Lappträskbor då de invalidiserats eller då familjemedlemmen stupat.

Då jag forskade i de olika handlingarna i kyrkoarkivet och läste lokaltidningen började en bild skissas upp för mitt inre. En bild i vilken Lappträsk Invalidfond, Verner Bottas Minnesfond, Arvo Hasus krigarfond, Emil Hemmiläs minnesfond, Fria Vårdcentralen, Vapenbröderna och Lotta Svärd sammansvetsas och samarbetar över en uppgift. Uppgiften var att hjälpa de i kriget mest lidande. De icke kyrkliga organisationerna donerade pengar till församlingens fonder, medan församlingens personal representerade kyrkan i de flesta organisationer.

Likaså var arbetet med de krigsvärnlösa barnen ett stort samarbete, denna gång mellan Mannerheimförbundets krigsbarnutskott, Lappträsk församling och Lotta Svärd. Stora kampanjer organiserades för att samla pengar för att hjälpa barnens situation. Lappträsk Invalidfonds arbetsutskott gjorde det största jobbet med att samla upp information om de värnlösa barnen i Lappträsk. Genom arbetsutskottets arbete kunde de flesta barn få en fadder lokalt, eller en fadder i grannländerna via Mannerheimförbundets krigsbarnutskott. Endast i Lappträsk fanns det över 80 krigsvärnlösa barn, för att inte tala om hur många det fanns i hela Finland. Drastiska medel måste tas i bruk då barn i stora mängder var i fara att hamna på gatan. Arbetsutskottet skickade ut brev till lokala företag och föreningar för att väcka intresset att ta an ett fadderbarn. Exempelvis tog Lotta Svärd rörelsen ett fadderbarn likaså många andra lokala föreningar. Församlingen mottog också en donation för att starta ett hem för de krigsvärnlösa barnen. Detta projekt framskred aldrig, även om det inte

finns nämnt i protokollet kan äldre i Lappträsk berätta att ett sådant hem inte har existerat. Största orsaken för att hemmet inte grundades var nog den magra donation som startade projektet, men i och med att Lappträsk Invalidfonds arbetsutskott tog sig an arbetet med de krigsvärnlösa barnen var hemmet inte nödvändigt.

Hur och på vilket sätt påverkade de tvångsevakuerade församlingen och dess verksamhet?

Lappträsk mottog evakuerade från många orter i Karelen, däribland Säkkijärvi, Hogland och Vederlax. Till orten sökte sig också Helsingforsbor som var tvingade att söka skydd från sina hem. Tvångsevakuerade inhystes i ungdomsgårdar men också i prostgården och kaplansgården. Tvångsevakuerade inhystes inte i kyrkorna, kyrkorna var kalla och av denna orsak inte passliga för inhysande av trötta, unga och gamla evakuerade. Hur såg det ut? Mina tankar tvingas till bilder jag sett från flyktingläger eller de flyktingcentraler jag besökt i Finland. Människor i klädda i trasor, trötta och sorgsna blickar. Hur kom de tvångsevakuerade till Lappträsk? Häst och kärra, buss eller till fots? Jag har hört berättelser av mina gamla släktingar om att de var tvungna att lämna sina hem i alla hast då ryska trupper närmade sig. De flesta tog med vad de kunde bära och sprang. Vilken sorg de måste ha känt, att lämna allt kärt och bekant bakom sig och komma till en ort där en stor del inte talar samma språk och många klart visar att du inte är välkommen. För de unga som måste vänja in sig i nya skolmiljöer, för de gamla som sörjer att de förlorat det hem de alltid haft och det faktum att de inte kan begravas i sin familjegrav. Det var svårt traumatiserade människor som fann ett nytt hem med hjälp av församlingen och lokalbefolkningen. Men processen var lång och svår. De evakuerade höll sig för sig själva och någon riktig assimilering in i Lappträsk hade inte skett under krigsåren. Inget nämnvärt förtroende syntes mellan lokalbefolkningen och de tvångsevakuerade, menade kyrkoherde Lundberg. Det syntes till en del ännu i min barndom fyrtio år senare. I mina morföräldrars hem såg man aldrig bybor, endast släktingar och andra evakuerade familjer besökte dem.

Lapträsk församlings prästerskap firade andakter med de evakuerade i ungdomslokalerna och välkomnade dem till församlingen och kyrkan. De tvångsevakuerades egna prästerskap var på annan ort vilket ledde till att Lapträsk prästerskap skötte förrättningarna, söndagsskola, läsmöten samt skriftskolan. Församlingen välkomnade de evakuerade till Lapträsk, de evakuerade stämplades inte som tvångsgästande ortsbor utan som församlingsbor liksom alla andra. I juni 1941 fanns det över 840 tvångsevakuerade i Lapträsk, vilket tånjde på församlingspersonalens arbetsbörda till det yttersta. Hur klarade prästerskapet arbetet, så överarbetade som de redan var? Det finns inga tecken i de officiella handlingarna som skulle peka på att situationen i arbetslaget skulle ha varit ohållbar, men det måste den ha varit. Det totala förtroende som fanns kyrkorådet och personalen emellan syns dock i handlingarna. Tio år senare hade mängden tvångsevakuerade i Lapträsk minskat med hälften och församlingen var delad upp på språklig basis.

För att snabbt hjälpa de tvångsevakuerade som var över 400 000 i Finland skrevs snabbkolonisationslagen sommaren 1940. Lagen yrkade på att markägare som inte brukade sin mark skulle sälja markareal till förmån för snabbkolonisationen av de evakuerade. Även om lagen inte fick något långvarigt liv var det många av de evakuerade familjerna i Lapträsk som köpte upp mark- och skogsområden av församlingen till ett förmånligt pris.

Även om församlingens fonder, Lapträsk Invalidfond med flera, hjälpte de flesta som led av kriget, var de tvångsevakuerade en grupp av människor som Lapträsk Invalidfonds stadgar inte tog i beaktande. Frågan togs upp till diskussion vid ett av Invalidfondsstyrelsens sammanträden i slutet av fortsättningskriget, men någon fortsatt diskussion eller ett beslut togs aldrig.

Lapträsk Fria Vårdcentral, där församlingens personal var aktiva medlemmar, blev den andra stora hjälporganisationen i Lapträsk. Denna organisations huvudsyfte var att hjälpa tvångsevakuerade, samt de som invalidiserats eller familjer vars medlemmar stupat i kriget. Fria Vårdcentralen var inte bunden som Lapträsk Invalidfond var bunden av sina stadgar, utan hade bredare möjlighet att dela ut hjälp bland dem som

led oberoende om de var Lappträskbor eller ej. De hjälpmedel som delades ut var allt från kläder och tidningar till mat- och hygienprodukter samt monetära understöd.

Kyrkoherde Carl Lundberg, som var ordförande i Lappträsk Invalidfond, var troligtvis initiativtagaren till att Fria Vårdcentralen började donera pengar till Lappträsk Invalidfonds monetära utdelningar. Prosten Lundberg var mångårig viceordförande i Fria Vårdcentralens styrelse. Organisationen började donera pengar till fondutdelningarna med donationen stipulerad så att de tvångsevakuerade invaliderna och stupades anhöriga i fortsättningen skulle tas i beaktande. Fria Vårdcentralens beslut att donera pengar till Lappträsk Invalidfond var en stark reaktion mot fondensstyrelsens vägran att hjälpa de evakuerade. Den första donationen gavs nämligen till Lappträsk Invalidfond ett halvt år efter att frågan om huruvida de tvångsevakuerade kunde beaktas i de monetära utdelningarna hade diskuterats vid ett av Lappträsk Invalidfonds sammanträden. Fria Vårdcentralen fortsatte hjälpa de tvångsevakuerade invaliderna och stupades anhöriga genom dessa donationer så länge Lappträsk Invalidfond fortsatte med utdelningarna.

Lappträsk Invalidfonden delade ut monetärt understöd två gånger om året. De som mottog hjälpen registrerades i protokollen enligt hemby. Men när det gällde de tvångsevakuerade kom Invalidfondens styrelse att registrera dem under rubriken ”evakuerade”. Åtskillnaden mellan lokala och evakuerade gjordes eventuellt på detta sätt för att påvisa att utdelningen verkligen hade tagit de evakuerade i beaktande. Å andra sidan visste alla i Lappträsk vem som var Lappträskbo och vem som var tvångsevakuerad under denna tid. Denna åtskillnad av evakuerade från de andra kan visa på det som kyrkoherde Lundberg talade om i en berättelse över Lappträsk församlings tillstånd för synodalmöten samt kyrkomöten. Det fanns inget nämnvärt förtroende lokalbefolkning och tvångsevakuerade emellan ännu under 1940-talet. Även om församlingen antog inställningen att inkludera de tvångsevakuerade i församlingen kan lokalbefolkningen i viss mån ha haft en annan inställning till de nya ortsborna.

Vilken roll hade lokaltidningen som informationskanal för församlingen under krigsåren?

Östra Nyland var en finlandssvensk lokaltidning som grundades i slutet av 1800-talet. Tidningen utkom under vinterkriget flera gånger i veckan och var för många Lappträskbor nyhetstidningen för både de lokala och de nationella nyheterna. Tidningen förmedlade under vinterkriget en stark antirysk och nationalistisk framtoning på sina sidor med slogans som exempelvis ”För Finlands frihet, mot Rysslands barbari”.

Lokaltidningen skrev objektivt och sakligt om de kyrkliga ärendena. Ännu syntes inte den skandalsökande pressen som idag är så vanligt då det gäller kyrkans synlighet i pressen. Under krigstiden rapporterade lokaltidningen om det goda som församlingen gjorde för församlingsborna. Lokaltidningen tog också emot det material som församlingen gav tidningen. Församlingen använde lokaltidningen som en nyhetskanal, för annonsering och allmän informationsdelning. Lite så som församlingarna idag använder sig av Kyrkpressen. Lokaltidningen skrev också om ämnen som hjältebegravningar utan att församlingen måste be dem. Församlingsborna hade ännu ett intresse att läsa om det kyrkliga i tidningen.

Den starka nationalistiska framtoning som funnits i lokaltidningen Östra Nyland under vinterkriget försvann under mellanfreden och syntes inte längre på tidningens sidor under fortsättningskriget. Lokaltidningen hade en annorlunda framtoning under krigsåren 1941–1944. Slogans som den ovan syntes inte längre. Nu började rapporter om de tvångsevakuerade få plats på lokaltidningens sidor. Snabbkolonisationen av församlingens mark- och skogsegendom nämndes ofta, likaså Nationalhjälpens, Skyddskårens, Lappträsk Fria Vårdcentralen, Vapenbröderna och Lappträsk Invalidfond. Nu fick den hjälpande hand som fanns i Lappträsk synlighet i lokaltidningen. Kan tänkas att drömmen om ett Storfinland var glömd och verkligheten med stor fattigdom och lidande var en realitet. Kyrkan och församlingsverksamheten syntes ändå ofta i tidningen. I lokaltidningen rapporterades kyrkorådets och kyrkofullmäktiges möten. Lappträsk Invalidfonds monetära utdelningar nådde alltid över nyhetströskeln och rapporterades detaljrikt i lokaltidningen.

Hjältebegravningarna dokumenterades väl i lokaltidningen, rentav som nyhetsartiklar. Långa reportage över hur hjältarna jordfästes var en vanliga i lokaltidningen. Detaljerade reportage, om vädret, omgivningen till de närvarande och så vidare fyllde sidorna. Reportagen om hjältebegravningar var ofta välskrivna och långa. Var detta ett sätt att lyfta upp de stupades stora offer? Eller var det lokaltidningens sätt att sälja tidningar? Då jag läste reportagen i lokaltidningen såg jag likheter till ett reportage om Mauno Koivistos jordfästning efter hans statsbegravning. Lika högtidligt rapporterades hjältebegravningarna under vinterkriget. I samma nummer av lokaltidningen kunde den stupade nämnas flera gånger. Exempelvis kunde det finnas en minnesskrift till den stupade skriven av en vän, en dödsannons och ett längre reportage om själva jordfästningen.

Dessa långa, detaljerade reportage blev mer sällsynta under fortsättningskriget, minnesskrifterna blev också färre i lokaltidningen. Blev redaktionen trötta på att skriva om de sorliga förrättningarna? Församlingen slutade även att meddela om kommande hjältebegravningar i "Kyrkliga meddelanden"-notisen. Nyhetsvärdet över de lokala stupade minskade. Tidningen började fylla sina sidor med det lokala samt nationella hjälparbetet och världsnyheter då fortsättningskriget började närma sitt slut. Långa reportage skrevs om hur tyskarna drevs från landet, hur freden skrevs. De lokala nyheterna blev i bakgrunden under de sista månaderna av fortsättningskriget.

Sammantaget kan konstateras att församlingens roll under krigsåren var stor på många plan och att församlingen kom att inverka i församlingsbors liv.

7 Källor och litteratur

Otryckta källor

Lappträsk församlings kyrkoarkiv

Berättelse över Lappträsk församlings tillstånd för synodalmöten samt kyrkomöten åren 1932–1946

Protokoll fört vid Lappträsk församlings kyrkorådssammanträden åren 1938–1946

Protokoll fört vid Lappträsk församlings kyrkofullmäktiges sammanträden åren 1938–1946

Protokoll fört vid Minnesfonden för Lappträsk församlings invalider och stupades anhörigas sammanträden åren 1940–1951

Protokoll fört vid Lappträsk Söndagsskolekrets sammanträden 1939–1946

Protokoll fört vid kantor-organistvalen 1940 och 1942.

Lappträsk församlings skriftskollängd åren 1939–1950

Tidningar

1937–1948 Östra Nyland

Tryckta källor och anförd litteratur

Allardt, Anders

2011 *Lappträsk socken*. Helsingfors: Söderströms.

Auer, Viveca

2011 *Metodistkyrkan i Sveriges verksamhet i Moçambique åren 1991–2008 speglad i Svenska Dagbladet*. Åbo: Åbo Akademis Tryckeri. Otryckt pro gradu-avhandling i kyrkohistoria vid Åbo Akademi.

Beukelman, Ebba Stina

1988 *Människovännen 1912–1923. En finlandssvensk kristlig tidning inför aktuella frågor*. Åbo: Åbo Akademis Tryckeri. Otryckt pro gradu-avhandling i kyrkohistoria vid Åbo Akademi.

Heikkilä, Markku & Murtorinne, Eino

1980 *Kotimaa 1905–1980. Kristillisenä vaikuttajana suomalaisessa yhteiskunnassa*. Jyväskylä: K. J. Gummerus Oy.

Hembygdens kyrka

1944 *Minnesskrift utgiven till Lappträsk kyrkors 200-årsjubileum*, red. av Carl Lundberg, Ebba Rosenqvist och G. O. Rosenqvist. Åbo: Lappträsk församlings kyrkoråd.

Huttunen, Satu

2010 *"Jätämme tulevaisuutemme Hänen käsiinsä": toisen maailmansodan vaikutus Helsingin pitäjän seurakuntaan.* Helsingfors: Helsingfors universitet 2010. Otryckt pro gradu-avhandling i kyrkohistoria vid Helsingfors Universitet.

Kaipainen, Matti

1997 *Kirkko ja pakolaiset kohtaavat: Suomen evankelis-luterilaiset seurakunnat pakolaisten tukijana ja integraation edistäjinä 1990-luvulla.* Helsingfors: Helsingfors universitet 1997. Otryckt pro gradu-avhandling i kyrkohistoria vid Helsingfors Universitet.

Korhonen, Michael & Kuvaja, Christer

1995 *Lappträsk Historia. Två språk – en historia.* Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Lankinen, Jukka

1981 *Rovaniemen seurakunta II maailmansodan murroksessa.* Helsingfors: Helsingfors universitet 1981. Otryckt pro gradu-avhandling i kyrkohistoria vid Helsingfors Universitet.

Lappträsk 400 år

1975 *Festskrift för Lappträsk församlings 400 års jubileum.* Lovisa. Östra Nylands Tryckeri Ab.

Selander, Mikael

2000 *Snabbkolonisationslagen i den finlandssvenska pressen 1940–1941.* Helsingfors: Helsingfors universitet 2000. Otryckt pro gradu-avhandling i kyrkohistoria vid Helsingfors Universitet.

Sirén, Olle

1995 *Lovisa Stadshistoria 1745–1995.* Lovisa: Östra Nylands Tryckeri.

Steinby, Torsten

1963 *"Finland idag". Finlands tidningspress. En historisk översikt.*
Stockholm: Finlands tidningspress. Esselte AB.

Stjernschantz, Göran

1984 *Ernst von Born. Den siste hövdingen.* Lovisa: Söderströms & C: o ab,
Östra Nylands Tryckeri.

Östra Nyland: berättelser om världens östligaste blad

2011 *Red. Berggren, Camilla.* Lovisa. KFM Media.

Internetreferenser

Agricola församlingens kyrkor: Lappträsk kyrkor

<https://www.agricolaforsamling.fi/kyrkor-och-lokaler/kyrkor/lapptrask-kyrka>.

(läst 2.5.2019)

Nordisk kvinnolitteraturhistoria: Jeanna Louise Oterdahl

<http://nordicwomensliterature.net/sv/writer/oterdahl-jeanna-louise>.

(läst 24.4.2019)

Uppslagsverk: Lokaltidningen Östra Nylands historia

<http://www.uppslagsverket.fi>. (läst 15.5.2019)

Biografiskt lexikon för Finland: ROSENQVIST, Georg Olof.

<http://www.blf.fi/artikel.php?id=3071>. (läst 10.4.2019)

Doria- statistikcentralens historiska arkiv

<https://www.doria.fi/handle/10024/67150>. (läst 28.5.2019)